

AA ~ KRONIEK

7e Jaargang nr.2

Juli 1988

ISSN-NR. 0920-2757

De Aa-kroniek verschijnt vier maal per jaar en is een uitgave van de Heemkundekring "Budel en Cranendonck".

Deze vereniging, in 1957 opgericht, houdt zich bezig met heden en verleden, flora, fauna, taal, landschap, bodem, cultuur etc. van Budel, Budel-Dorplein, Budel-Schoot, Gastel, Maarheeze en Soerendonk (N.Br.).

De Aa-kroniek staat onder redactie van:

J. Biemans	Akkerstraat 2	6026 EE Maarheeze
M.v. Dooren	De Smeelen 19	6021 VA Budel
H. Jaspers	Past. Lemmensstraat 7	6023 AG Budel-Schoot

Secretariaat Heemkundekring:

J.v. Heeswijk	Rozenpad 6	6026 CH Maarheeze
---------------	------------	-------------------

De Aa-kroniek is voor iedere belangstellende verkrijgbaar: een los nummer kost f. 3,-, de kosten per jaargang zijn f. 7,50 voor kringleden (deze betalen het abonnement bij het lidmaatschap van de heemkundekring: f. 32,50), f. 10,- voor niet-kringleden en f. 17,50 voor postabonnees.

Bankrekening Rabobank Budel 1095.67.188 (gironummer van de bank 1080904).

INHOUD	Blz.
Van de redactie	48
Voorwoord voorzitter heemkundekring "Budel en Cranendonck" - C. Hendrix	49
De werkgroep "Budel en Cranendonck Grenze(n)loos - Werkgroep	50
Voorwoord burgemeester van Budel - Th. Wijte	51
Voorwoord burgemeester van Maarheeze - A.de Jong-Craje	52
De Standaard van Brabants Heem - K. Leijten	53
40 jaar heemkampen - K. Leijten	54
Bij het 40e heemkundig werkkamp van Brabants Heem - Th.v.d. Ven	55
Programma heemkundig werkkamp 1988 - Werkgroep	56
Geschiedenis van Budel c.a en Maarheeze c.a. - J. Biemans	58
De gemeentewapens in ons heemgebied - Werkgroep	73
Het eerste werkkamp in Budel-Maarheeze in 1959 - H. Jaspers	76
De proefboerderij "Cranendonck" - Werkgroep	80
Poppentoonstelling in het Schepenhuis - R. Verdijk	81
De Legerplaats en de "Duitse Wijk" in Budel - H. Jaspers	83
Fietstocht Heemkundig Werkkamp, donderdag 4 augustus 1988 - Werkgroep	89
Bezienswaardigheden fietstocht donderdag- Werkgroep	93
Fietstocht Heemkundig Werkkamp, vrijdag 5 augustus 1988 - Werkgroep	101
Bezienswaardigheden fietstocht vrijdag - Werkgroep	104
Bezienswaardigheden looptocht Budel, vrijdag 5 augustus - Werkgroep	113

VAN DE REDAKTIE

Een bijzondere Aa-kroniek deze keer. Werd een jaar geleden het nummer gewijd aan het 100-jarig bestaan van de brigade Budel van de Koninklijke Marechaussee, deze keer een speciaal nummer ter gelegenheid van het heemkundig werkkamp van de Stichting 'Brabants Heem' dat zich deze keer binnen, maar ook net buiten onze gemeentegrenzen afspeelt. Heemkundekring 'Budel en Cranendonck' organiseert van 3 - 6 augustus aanstaande het 40ste (jubileum) werkkamp dan ook onder het motto 'Budel en Cranendonck grenze(n)loos!'

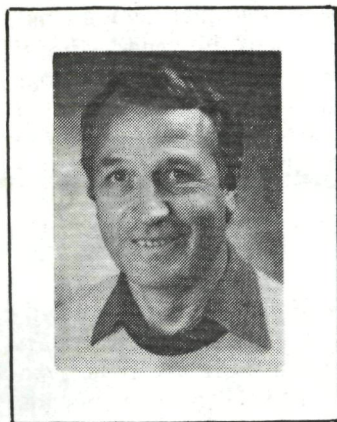
Voor de vaste lezers heeft deze uitgave dan ook een iets afwijkende maar daardoor niet minder interessante inhoud. Daarnaast heten wij langs deze weg ook de deelnemers uit alle delen van Noord-Brabant welkom, die zich door middel van deze speciale Aa-kroniek al enigszins kunnen voorbereiden op een hopenlijk grenzeloos goed werkkamp.

In dit nummer vindt U allereerst de behartenswaardige woorden van de burgemeesters van de gemeenten Budel en Maarheeze, van de voorzitter van de Stichting 'Brabants Heem' en de voorzitter van de organiserende kring 'Budel en Cranendonck'.

Daarnaast bijdragen over 40 jaar heemkundige werkkampen, perikelen rond het vaandel van 'Brabants Heem', over het heemkundig werkkamp dat in 1959 in Budel en omgeving plaatsvond, enige hoofdlijnen uit de geschiedenis van de gemeenten Budel en Maarheeze, een beschrijving van de fietstochten en van bepaalde objecten die daarbij bezocht of gepasseerd worden. Ook ontbreekt het programma niet. Een deel van de artikelen is geschreven door de diverse leden van de werkgroep die zich met de voorbereiding van dit heemkundig werkkamp heeft beziggehouden.

De redactie van de Aa-kroniek wenst haar lezers veel plezier toe bij het doornemen van de bijdragen en de deelnemers aan het jubileumwerkkamp alvast veel voorpret. Maar: deelnemer of niet, wij wensen iedereen zonnige vakantiedagen toe!

VOORWOORD VOORZITTER HEEMKUNDEKRING 'BUDEL EN CRANENDONCK'

Als voorzitter van de heemkundekring 'Budel en Cranendonck' voldoe ik graag aan het verzoek van de redactie om een voorwoord te schrijven in deze speciale Aa-Kroniek, welke geheel gewijd is aan het 40ste werkkamp van Brabants-Heem. Ik ben zeer verheugd dat de organisatie van dit jubileumkamp in handen van onze kring is gelegd.

De naam 'werkkamp' doet wat hard aan, maar vindt zijn oorsprong in het verleden. Vroeger werd daadwerkelijk aan projecten gewerkt door mensen van heemkundekringen, aangesloten bij Brabants-Heem. Dat

daadwerkelijk werken aan opgravingen e.d. gebeurt heden ten dage nog, maar heeft een andere opzet gekregen. Bij het huidige werkkamp ligt het accent vooral op het beter leren kennen van de streek, waar het kamp georganiseerd wordt.

In 1959 heeft onze kring voor de eerste keer een werkkamp georganiseerd. Dit jaar krijgt het werkkamp als thema mee 'Budel en Cranendonck Grenze(n)loos'. Ons gebied is vooral rijk aan natuurschoon. Men kan er ook kennis maken met alle facetten van de grens; zoals grenspalen, douanepalen, grenskerken en palen van de Baronie van Cranendonck.

Twee dagfietstochten worden gereden langs karakteristieke- en historische plaatsen. Verder staan diverse excursies in ons heemgebied op het programma. De avonden worden gezellig doorgebracht met o.a. voordrachten, zang en muziek.

Ik hoop dat dit jubileumkamp mag slagen en dat alle deelnemers van de diverse kringen uit de provincie na drie dagen voldaan naar huis terug zullen keren.

Verder wil ik de beide gemeentebesturen Budel en Maarheeze hartelijk bedanken voor hun steun om dit werkkamp te kunnen realiseren. 'n Speciaal woord van dank aan de mensen die, in welke vorm dan ook, aan de lange voorbereidingen hebben meegewerkt.

Tot slot spreek ik de hoop uit dat dit jubileumkamp een bijdrage mag zijn tot het behoud van ons aller cultuuro goed in de ruimste betekenis van het woord.

C. Hendrix,
Voorzitter Heemkundekring Budel en Cranendonck.

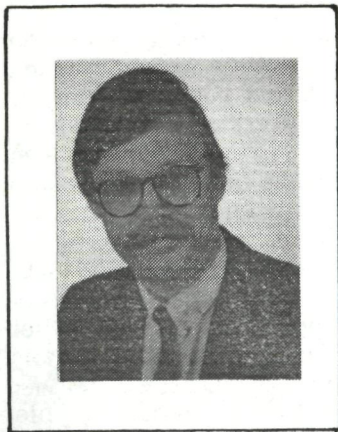
DE WERKGROEP 'BUDEL EN CRANENDONCK GRENZE(N)LOOS'

Zoals bij allerlei organisaties is ook voor deze organisatie een werkgroepje in het leven geroepen. Ongeveer een jaar geleden werd een eerste voorbereidende vergadering gehouden om de planning te maken voor dit 'Heemkundig Werkkamp'. Enkele leden van de werkgroep hadden zelf in het verleden al aan een werkkamp meegedaan, zodat in ieder geval enige 'know how' aanwezig was. Al vrij snel stond een concept programma op papier en langzaam kreeg het geheel gestalte. Nu is de voorbereiding zo ver gevorderd dat de planning omgezet moet worden in daden. Laten we hopen dat de weergoden ons niet in de steek laten. Daar kunnen we immers geen invloed op uitoefenen. Voor het overige zullen we verder ons best doen om ook dit 'Heemkundig Werkkamp' te laten slagen. We hopen dat er dan straks op vier werkkampdagen teruggekeken kan worden die 'grenzeloos' plezierig waren.

De werkgroep:

B. van Hal
E. Labohm
Th. Martens
R. Schellekens
S. Vlassak

VOORWOORD BURGEMEESTER VAN BUDEL

Van 3 tot en met 6 augustus a.s. vindt in onze gemeente het werkkamp plaats van het Brabants Heem. Telkenjare wordt zo'n kamp gehouden in een der Brabantse gemeenten, dit jaar wordt zelfs het werkkamp voor de 40ste keer gehouden. Budel zet in dit verband zijn beste beentje voor, want wij mogen nu reeds ten tweede male - na 1959 - het werkkamp en zijn bezoekers binnen onze gemeentegrenzen begroeten. Dat Budel hiervoor als een geschikte omgeving wordt ervaren moge blijken uit een cijfermatige vergelijking: er zijn 80 heemkundekringen aangesloten

bij het Brabants Heem, het werkkamp is nu 40 keer gehouden, in 40 jaar wordt Budel 2 maal bezocht. Ik ervaar dit als een compliment voor de activiteiten, inzet en enthousiasme van alle leden van de Heemkundekring Budel en Cranendonck. Het uitstralend effect hiervan heeft geresulteerd in een bijzondere belangstelling voor Budel. Ik ben er trots op, dat we tijdens deze dagen circa 180 personen van buiten Budel op het werkkamp mogen verwelkomen. Drie dagen lang staat het Budels heem in het centrum van belangstelling van deze meer dan geïnteresseerde groep. En dankzij de werkzaamheden van de heemkundekring Budel en Cranendonck is deze belangstelling steeds groeiende.

Ik wens alle deelnemers aan het werkkamp 'Budel en Cranendonck Grenze(n)loos' zeer genoeglijke, onderhoudende en vruchtbare dagen toe.

De burgemeester van Budel,

Drs. Th. E. M. Wijte.

VOORWOORD BURGEMEESTER VAN MAARHEEZE

Graag heet ik u, deelnemers en deelnemers, aan het 40ste Heemkundig werkkamp, van harte welkom in onze gemeente. De rijke historie van de gemeente Maarheeze kan ongetwijfeld een bijdrage leveren aan de invulling van uw programma. Daarnaast bieden natuur en landschap u vele mogelijkheden tot het beleven van heden en verleden.

De heemkundekring Budel en Cranendonck heeft een mijns inziens boeiend programma voor u samengesteld. Laten we hopen dat ook de weergoden u (en ons) gunstig gezind zijn, zodat u tenvolle van uw verblijf in de 'Baronie Cranen-

donck' kunt genieten.

Onze ontmoeting op het gemeentehuis van Maarheeze zie ik met plezier tegemoet.

Nogmaals van harte welkom en fijne dagen toegewenst!

Maarheeze, 2 juni 1988.

De burgemeester van Maarheeze,

A.B. de Jong-Craje.

DE STANDAARD VAN BRABANTS HEEM

voor de dertigste maal overgedragen.

Hoe een traditie ontstond.

Bij de opening van het heemkamp hoort de traditie, dat de organisator van het vorige kamp het vaandel van Brabants Heem overdraagt aan de nieuwe organisator.

Het lijkt een traditie, die 40 jaar bestaat, niets is minder waar.

Aanvankelijk bracht Joop Franken, penningmeester van Brabants Heem, het vaandel mee naar de opening van het nieuwe werkkamp. Zo ook in 1958 naar het 10e werkkamp in Etten. Joop vergat het echter na afloop mee terug te nemen. We borgen het vaandel netjes op, zo goed, dat we niet eens meer wisten, dat we het opgeborgen hadden.

Toen Joop Franken in juli 1959 informeerde naar het vaandel, deelde we hem mee dat we ook niet wisten waar het was gebleven. We wisten het ook echt niet.

Daags voor het 11e werkkamp, dat ook toen in Budel gehouden werd, vond ik het toevallig terug. Keurig verpakt in blauw papier. Het stonk naar mottenballen. Je moet je dan natuurlijk goed houden en een oplossing zoeken.

Woensdag 5 augustus 1959 droeg ik namens de heemkundekring Jan Uten Houte uit Etten en Leur het vaandel plechtig over aan de organisatoren in Budel.

Ik had m'n gezicht gered en een traditie was geboren.

Kees Leijten.

40 JAAR HEEMKAMPEN

Na het veertigjarig jubileum van Brabants-Heem in 1987 viert in augustus 1988 ook het heemkamp zijn 40-jarig jubileum.

Veertig kampen in 29 dorpen en steden waren evenzo vele feesten van herkenning, vriendschap en plezier.

Oorspronkelijk opgezet als echte werkkampen evolueerden deze bijeenkomsten tot kennismakingsbijeenkomsten van elkanders heem.

Pastoor Binck, mijn illustere voorganger en dorpsgenoot zette ze op als een archeologisch werkkamp. Het werkkamp-idee sloeg echter minder aan. Reeds snel ontstond de formule, die nu nog wordt gehanteerd. De gezellige avonden met een leerzame snuf.

Twee dagen fietsen door het heem en de laatste dag wandelen door het centrum van het heem.

Het gemeentebestuur van de organiserende kring biedt tot slot een koffietafel aan, waarmee met speeches en huldigen het kamp wordt besloten.

Reeds jarenlang wordt er over gesproken dat het kamp vergrijsst. Daarom organiseerde Brabants-Heem vorig jaar een jeugdwerkkamp. Het werd helaas een mislukking, niemand meldde zich. Toch maak ik me geen zorgen over de vergrijzing. In Kaatsheuvel (1986) was de gemiddelde leeftijd 54 jaar. In Bergen op Zoom (1987) week het niet veel af.

Maar wist u, dat ik in 1957, toen ik m'n eerste werkkamp mee-maakte, in Drunen, opmerkte, dat er zoveel 50-ers waren? En wist u, dat de gemiddelde leeftijd in 1958 (Etten) bijna 56 jaar was? Maak u dus niet ongerust!

Heemkunde leeft - Het Heemkamp leeft! Ook als wij er niet meer zijn.

Daarom gaan we door en starten we volgend jaar in Heeswijk-Dinter met de volgende serie van

40 jaar heemkampen.

We wensen Budel en Cranendonck heel veel succes toe met dit jubileum-werkkamp!

Kees Leijten

voorzitter Brabants Heem.

BIJ HET 40E HEEMKUNDIG WERKKAMP VAN BRABANTS HEEM

Het is niet zo moeilijk om een bijdrage te schrijven, namens de werkkampcommissie, bij gelegenheid van dit jubileumkamp, dat, als de voortekenen ons niet bedriegen, een interessant en gevarieerd gebeuren gaat worden.

Maar laat ik beginnen met de Kring 'Budel en Cranendonck' te feliciteren met de organisatie van dit 40e werkkamp.

Een jubileumkamp. Veertig werkkampen in successie.

Een titel om stil bij te staan. Hier even extra aandacht aan besteden. Terugblikken op wat er in de voorbije periode, op dit punt, is gebeurd, om daaruit inspiratie te putten voor de naaste en verdere toekomst.

De deelnemers/sters aan dit Werkkamp zullen ook ervaren dat hier in het programma een duidelijke plaats voor is ingeruimd. Terecht

Ook onze Commissie heeft gemeend om hier een accent aan te moeten geven. Middels een jubileumboekje, dat wordt uitgegeven zal de herinnering aan deze veertig werkkampen worden levendig gehouden.

De oplage van het boekje is zo gekozen dat niet enkel alle deelnemers/sters aan dit Werkkamp er een kunnen krijgen, maar ook zij die eerder aan een of meer werkkampen hebben deelgenomen.

Ongetwijfeld zal in de loop van de bekende drie heemdagen gepreludeerd worden over het nut en de waarden van deze werkkampen. Daar valt heel veel over te zeggen. Ik heb dat op een andere plaats reeds gedaan en wil er daarom hier enkel maar op wijzen. U zult dit nog wel lezen.

In 1959 organiseerde 'Budel en Cranendonck' het 11e werkkamp. Een andere tijd, andere omstandigheden. Toch bewaar ik aan dit kamp de meest prettige herinneringen. Het enthousiasme van Wethouder Glaudemans, het bezoek aan Cranendonck, de boerenkapel van Les Echos en de goed verzorgde fietstochten. Blij en voldaan gingen we zaterdagmiddags 'nao hoese hennen'.

Graag wens ik de organiserende Kring alles toe wat dit Werkkamp tot een grenzeloos goed kamp kan maken.

Wij, alle deelnemers/sters zullen daarbij tenminste zorgen voor een fijne sfeer.

Budel Cranendonck veel succes gewenst op voorhand en moge de verdiende voldoening op 6 augustus a.s. onze dank uitdrukken voor de reeds gepleegde inzet en inventiviteit.

Oerle, 10 juni 1988. De Werkkampcommissie, Th.H. van de Ven,
voorzitter.

PROGRAMMA HEEMKUNDIG WERKKAMP 1988

Woensdag 3 augustus.

- 17.00 uur Ontvangst in het gemeenschapshuis 'De Borgh' te Budel. Welkom en uitreiking herkenningstekens.
- 18.00 uur Warme maaltijd (lopend buffet).
- 20.00 uur Welkomswoord door de voorzitter van de organiserende kring, de heer C. Hendrix.
Welkom door burgemeester drs. Th. Wijte van Budel.
Opening werkkamp door de voorzitter Brabants Heem, de heer C. Leijten.
Overdracht van standaard Brabants Heem door de Geschiedkundige kring van Stad en Land Bergen op Zoom.
Terugblik werkkamp Bergen op Zoom 1987.
- 21.30 uur Vooruitblik volgende dag, optreden groepen.

Donderdag 4 augustus.

- 08.30 uur Ontbijt in 'De Borgh' voor alle deelnemers.
- 09.00 uur Aanvang fietstocht, langs de grens Brabant-Limburg, bezoek Immenhof, grenskerkmonument, opgravingen urnenvelden in de Weeterbergen.
- 13.00 uur Lunch.
Vervolg fietstocht, bezoek aan de zinkfabriek.
- 17.00 uur Terugkomst in 'De Borgh': opruimen.
- 18.30 uur Warme maaltijd (lopend buffet).
- 20.00 uur Vooruitblik volgende dag, muziekprogramma.

Vrijdag 5 augustus.

- 08.30 uur Ontbijt.
- 09.30 uur Aanvang fietstocht langs en over de Nederlands-Belgische grens (paspoort meenemen!).
- 13.00 uur Lunch.
Vervolg fietstocht, terug naar Budel.
Bezoek gemeentehuis, kerk, brouwerij en schepenhuis, waarin een tentoonstelling over 40 heemkundige werkkampen en onze heemkamer.
- 18.30 uur Barbecue; opgeluisterd door het trommelcorps Les Echos.
- 22.00 uur Terug naar 'De Borgh', vooruitblik volgende dag.

Zaterdag 6 augustus.

- 08.30 uur Ontbijt.
- 09.00 uur Vertrek per auto naar Cranendonck.
Bezoek gemeentehuis Maarheeze, uitleg over de ge-

schiedenis van Cranendonck.

Bezoek proefboerderij Cranendonck.

11.30 uur

Vertrek naar het gemeenschapshuis 'De Smeltkroes'.

Dia-klankbeeld over Maarheeze.

12.30 uur

Brabantse koffietafel.

Officiële sluiting door burgemeester Mevrouw A.B. de Jong - Crajé van Maarheeze.

Programmawijzigingen voorbehouden.

Inleiding

Het is nuttig om in het kader van het heemkundig werkkamp van de Stichting 'Brabants Heem' op deze plaats in het kort het een en ander van de hoofdlijnen uit het verleden (en het heden) van de gemeente Budel en de gemeente Maarheeze op papier te zetten. Dat 'in het kort' en 'hoofdlijnen' zou ik willen benadrukken. Het zou in dit kader te ver gaan om aan alle aspecten van het rijke verleden van beide plaatsen aandacht te besteden, hiervoor zij dan ook verwezen naar de literatuurlijst bij dit artikel.

Over dit onderwerp verscheen in 1961 het boek 'Budel en Cranendonk voorheen en thans' van de toen oud-hoofdonderwijzer van Budel, S.H. Winkelmolens. Onze heemkundekring 'Budel en Cranendonck' liet in 1977, toen zij 20 jaar bestond, het boek heruitgeven. Hoewel de inhoud van het werk hier en daar verouderd en onjuist is, blijft dit boek het beste overzicht bieden van de geschiedenis van genoemd gebied. In het onderstaande is dit werk dan ook als uitgangspunt genomen, waar nodig en mogelijk aangepast aan de huidige stand van zaken.

Bovenstaande titel wijkt af van die van het boek van Winkelmolens en de naam van onze heemkundekring. En dat terwijl - zoals nog zal blijken - historisch gezien de aanduiding 'Budel en Cranendonck' tot op zekere hoogte te verdedigen is. Toch geeft bovenstaande titel mijns inziens de geografische achtergrond van dit artikel beter weer: de naam Cranendonck is immers institutioneel gezien niet meer actueel, hoewel in de eerste jaren van deze eeuw nog is geprobeerd deze historische naam voor de huidige gemeente Maarheeze te handhaven. Ten tweede besteed ik in het onderstaande ook aandacht aan het kerkdorp Sterksel, dat geen deel uitmaakte van Cranendonck en ook niet behoort tot het werkgebied van heemkundekring 'Budel en Cranendonck'. Sterksel is echter wel onderdeel van de gemeente Maarheeze en mag als zodanig niet ontbreken in een historisch overzicht van onder andere deze gemeente.

Daarmee zijn we gekomen bij de huidige situatie in dit gebied, waar we te maken hebben met twee gemeenten, beide grenzend aan de provincie Limburg en aan België. Budel bestaat thans uit de kerkdorpen Budel, Budel-Schoot en Budel-Dorplein, beslaat zo'n 40 vierkante kilometer en heeft ongeveer 12.000 inwoners. De gemeente Maarheeze met de kernen Maarheeze, Soerendonk,

Sterksel en Gastel heeft een oppervlakte van ruim 55 vierkante kilometer en plusminus 8.600 inwoners. De ligging in het uiterste zuidoosten van Noord-Brabant (Budel is de meest zuidelijke gemeente van de provincie) zorgde er onder meer voor dat het Buuls, het dialect van voornamelijk Budel, Gastel, Soerendonk en - in mindere mate - Maarheeze een van de drie on-Brabantse dialecten is. De eeuwenlange relaties met het zuiden lieten hun sporen na in de streektaal van Budel en omgeving. Het karakter van deze relaties zal U hopenlijk duidelijk zijn na het lezen van het navolgende historisch overzicht.

Prehistorie en Romeinse tijd.

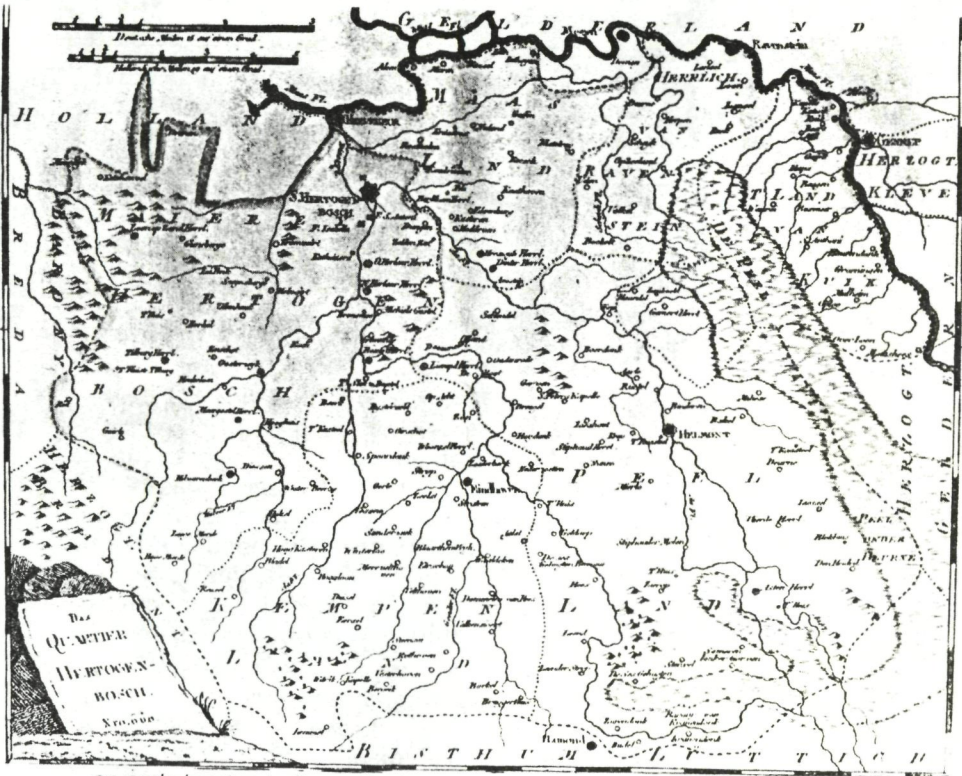
De periode waaruit ons geen schriftelijke bronnen zijn overgeleverd moet voornamelijk worden gereconstrueerd aan de hand van archeologisch materiaal. Hoewel een recent overzicht hiervan voor onze beide gemeenten nog op zich laat wachten, zijn zowel uit de gemeente Budel als de gemeente Maarheeze vondsten bekend uit de steentijd, de bronstijd en de ijzertijd die er op wijzen dat deze streek al vele eeuwen vóór onze jaartelling begon, werd bezocht en bewoond door mensen. Vooral het uitgestrekte urnenveld in de Weerter- en Budelerbergen waar de laatste jaren veel archeologisch onderzoek wordt verricht wijst op een permanent verblijf in dit gebied in de eerste eeuwen vóór Christus.

De aanwezigheid van de Romeinen tijdens de eerste vier eeuwen na Christus wordt in Budel en Maarheeze onder meer aangetoond door verschillende vondsten van Romeinse munten.

Middeleeuwen

Na het vertrek van de Romeinen kwam het Frankische rijk tot ontwikkeling. De adellijke geslachten van de Merovingen en de Karolingen regeerden over de Franken maar lieten het eigenlijke bestuur over aan de hofmeier. De Frankische koningen hadden zich tot het Christendom bekeerd, terwijl onder meer de bisschoppen Lambertus en Hubertus rond 700 in onze streken het Evangelie predikten.

In deze Frankische periode reeds begon de geschreven geschiedenis van Budel, dat namelijk tot het Frankische koningsgoed behoorde. De villa 'Budilio in Texandria' werd met enige andere goederen door Pippijn, voorvader van Karel de Grote aan de abdijs van Chèvremont bij Luik geschonken. Omdat hiervan geen schriftelijke bewijsstukken voorhanden waren, werden deze schenkingen op verzoek van abt Ermenhard in 779 door Karel bekrachtigd. Toen onze streken aan het begin van de tiende eeuw onderdeel

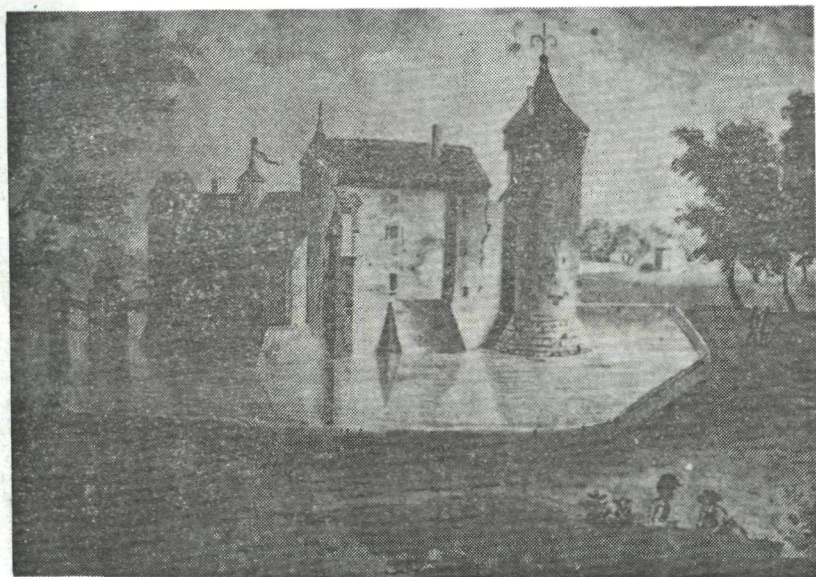

... op oude kaarten treft men Budel en de Baronie van Kranendonk reeds aan.

werden van het Duitse rijk, waren het de Duitse keizers en koningen die de goederen te Budel van eigenaar deden verwisselen. In 947 deed de Duitse keizer Otto I aan het klooster Chèvermont verschillende schenkingen, waaronder de kerk van Budel met de tienden en toebehoren. Precies een kwart eeuw later (972), toen Chèvermont verwoest was, werden de Budelse goederen (vermoedelijk uitgezonderd de kerk) geschonken aan het Mariastift te Aken door dezelfde Otto I. De Budelse kerk met wat daartoe behoorde kwam vermoedelijk pas door toedoen van Rooms Koning Hendrik III (1039-1056) aan dit kapittel van de kerk van Onze Lieve Vrouw te Aken. In 1197 werd de Budelse kerk aan de cantorij van het Akense kapittel verbonden. De cantor had zeggenschap over de benoeming van de bedienaar van de kerk in Budel. Omtrent datzelfde jaar werd Sterksel door Herbert, heer van Heeze aan Otto, aartsdiaken van Luik verkocht. Deze droeg Sterksel onder bepaalde voorwaarden over aan de abdij van Averbode. In de grensomschrijving van het goed Sterksel komen we voor het eerst de naam Hugten tegen, met waarschijnlijk een ver-

wijzing naar een daar bestaande watermolen. Dit goed was ook in handen van de heer van Heeze die het in leen hield van de schatrijke Dirk III van Altena. Dirk van Altena schonk de goederen die hij te Hugten (onder Maarheeze) bezat in 1223 aan de Munsterabdij te Roermond, Bovendien rustte op Hugten tot 1475 de verplichting om het kasteel Cranendonck met twee paarden en een knecht te dienen. Uit deze relatie en het feit dat de erfgenamen van Dirk van Altena het latere land van Cranendonck bezaten, zou men kunnen afleiden dat Dirk van Altena ook dit bezat. Hij was vermoedelijk bovendien halfheer van Eindhoven. Zijn 'opvolgers' duidt men dan ook vaak aan als de heer van Cranendonck en Eindhoven.

Erfgenamen van de kinderloze Dirk van Altena (\pm 1242) waren Willem en Engelbert van Horne, neven van zusterszijde. Laatstgenoemde kreeg vermoedelijk het gebied waarin de dorpen Maarheeze, Soerendonk en Gastel lagen. Hij werd als eerste naast Van Horne ook Van Cranendonck genoemd. Zijn nakomelingen noemden zich enkel nog Van Cranendonck. Vermoedelijk heeft deze Engelbert dan ook het in 1270 voor het eerste vermelde kasteel Cranendonck tussen Maarheeze en Soerendonk laten bouwen, strategisch gelegen bij de enige zuidelijke doorgang tussen de sterk scheidende peelmooerassen. De naam van het kasteel en de familie werd ontleend aan de omgeving en herinnert aan de hier toen veel voorkomende kraanvogels. De kraanvogel is nog te vinden in het huidige gemeentewapen van Maarheeze.

61 Kasteel Cranendonck voor de verwoesting in 1673.

Het fraaie kasteel was omgeven door een gracht die aansloot op het riviertje de Kleine Aa. Heer Engelbert was voor het kapittel van Aken voogd over haar goederen te Budel. Hierdoor had hij ook het recht van herberg in een huis op de Boincamp in Budel, welk recht hij in 1263 afstond ten behoeve van de Roermondse Munsterabdij. Deze laatste had overigens reeds in 1245 een allodium en een tiende in Budel tegen betaling aan het kapittel van Aken ontvangen. Engelbert bezat ook vrijgoed te Budel, dat vanaf die tijd steeds met Cranendonck verbonden was, maar een zelfstandig goed bleef. Het wapen van de gemeente Budel toont de Rijksadelaar en het wapen van de Cranendonckse heren. In 1307 verkochten Willem, heer van Cranendonck en zijn vrouw Elisabeth de gemene weiden van Budel aan de inwoners van die plaats. Zij verzochten aan 'onze schout in aanwezigheid van onze schepen' vier grenspalen te plaatsen. Later dat jaar verklaarde de deken van het Mariastift te Aken dat hij en het kapittel het benoemingsrecht hebben van schout, schepenen en gezworenen van Budel. Klinkt hier een soort competentiestrijd tussen het kapittel en de heer van Cranendonck door? Hoe dat ook zij, in 1341 vestigde Dirk, heer van Cranendonck een rente 'op de molen van onsen dorpe van Buedel'. Deze Dirk en zijn vrouw Aleida van Horne gaven in 1342 aan 'onsen liven luden van onsen Dorpen van Buedel, van Gastel, van Mairraise ende van Zorendonck allen gemeynten gelegen binnen oft buten onsen dorpen vurseyt'. Zo volgden de heren van Cranendonck uit de geslachten Van Sevenborn, Van Milberg en Van Schoonvorst elkaar in vrij snel tempo op, de een met een wat belangrijker, de ander een minder opvallende rol in het toenmalige politieke leven. Willem van Milberg, heer van Cranendonck stichtte in 1399 met hertogin Johanna van Brabant het collegiaal kapittel van de Catharinakerk te Eindhoven. Onder andere de kerk van Maarheeze werd aan dit kapittel verbonden. Was het land van Cranendonck al in de veertiende eeuw een Brabants leen, Budel werd pas in 1421 door Jan van Schoonvorst, heer van Cranendonck in eigendom opgedragen aan de hertog van Brabant, die het hem weer als een Brabants leen terugschonk (uitgezonderd de goederen en rechten van het kapittel van Aken). Drie jaar later verwierf Budel opnieuw een uitzonderingspositie. Toen werd bepaald dat de inwoners van Budel ten eeuwigen dage niet meer in de grondlasten hoefden te betalen dan de helft van hetgeen die van Maarheeze en Soerendonck betaalden. De ligging aan de uiterste grens van het hertogdom met als gevolg veel overlast van vijanden was hiervoor een belangrijke reden. Van de plunderende en brandstichtende Geldersen had deze omgeving eind vijftiende, begin zestiende eeuw veel last. Onder meer in 1497 werd Maarheeze 'gebrant' en rond 1506 werd Budel, inclusief de kerk, in de as gelegd. Vanaf het midden van de vijftiende eeuw kwam de heerlijkheid Cranen-

donck aan machtige heren die hun voornaamste goederen elders hadden en niet op kasteel Cranendonck woonden (Van Horne, Van Egmond, Van Oranje). Een drossaard verving de heer en verbleef op het slot Cranendonck. Door het huwelijk van Anna van Egmond, gravin van Buren met Willem van Oranje ('de Zwijger') kwam Cranendonck aan de Oranje's, die zich baron van Cranendonck noemden. Men ging nu spreken van de baronie Cranendonck. Er zijn veel grenspalen bewaard of recentelijk hersteld met het opschrift 'Baronie van Cranendonck' (1765).

Maarheeze, Soerendonk en Gastel vormden samen een schepenbank bestaande uit drossaard en zeven schepenen die deze drie dorpen administratief en rechterlijk bestuurden. Zij hielden afwisselend zitting in Maarheeze en Soerendonk. Zowel de schepenbank van Maarheeze-Soerendonk-Gastel als die van Budel bezaten hoge, middelbare en lage rechtsmacht. Samen hadden ze een secretaris die zetelde in Budel, waar ook de papieren van de dorpen werden bewaard. Op kerkelijk gebied bestond er een heel andere situatie in de Middeleeuwen. Gastel, dat toen al een St. Corneliskapel had, behoorde kerkelijk tot Budel. Hier stond de aan het begin van de zestiende eeuw na de Gelderse aanvallen herbouwde kerk van O.L. Vrouw Visitatie. In Maarheeze was de H. Gertrudis patrones van de parochie. Soerendonk behoorde kerkelijk tot Maarheeze maar had reeds in de vijftiende eeuw een kapel ter ere van de H. Maagd Maria en de H. Joannes de Doper. Sterksel tenslotte had een kapel ter ere van de H. Catharina.

Nieuwe tijd

Zo was de situatie toen in de loop van de zestiende eeuw de reformatorische en contrareformatorische ideeën zich verspreidden. In Budel hadden 'gereformeerden' al enige voet aan de grond gekregen toen de kerk tijdens de beeldenstorm van 1566 van binnen zwaar werd beschadigd. Toch kreeg de 'nieuwe religie' in Brabant tijdens de Nederlandse Opstand ('Tachtigjarige oorlog' 1568-1648) weinig voet aan de grond. Ook niet toen, na de verovering van 's-Hertogenbosch in 1629 door de Staatse troepen op de Spanjaarden, protestantiseringspogingen werden gedaan. Pas na de Vrede van Munster in 1648, toen in Staats-Brabant de katholieke godsdienstuitoefening werd verboden, begon er voor de katholieken een moeilijke periode.

De kerken van Budel, Maarheeze, Soerendonk en Gastel werden nu voor de katholieke eredienst gesloten, de kerkelijke goederen en inkomsten gevorderd en overgenomen door een handjevol gereformeerden. In Maarheeze verliep die overdracht niet zo snel,

zodat de drossaard van Cranendonck nog enige dwang moest uitoefenen. De ligging van deze plaatsen aan de uiterste grenzen van de Republiek met de Spaanse Nederlanden, waar het katholicisme de heersende godsdienst was, werkte nu in het voordeel van onze dorpen. De katholieken van Maarheeze, Soerendonk, Budel, Sterksel en vele omliggende plaatsen gingen op Weerts grondgebied, net over de grens bij Hugten naar een grenskapel bediend door Weerter Minderbroeders. Die van Budel, Soerendonk en Gastel gingen ook naar de kerk in Hamont en een grenskapel onder Achel. Voor de gereformeerden werden er twee kerkelijke gemeenten opgericht: Budel-Gastel met een predikant sinds 1648 en Maarheeze-Soerendonk, sinds 1649. Veel Weerter protestanten gingen in Budel ter kerke. De naam Geuzendijk en een afbeelding op het daar staande grensmonument herinneren hier nog aan. In Budel werd ook een betalingskantoor gevestigd voor de in- en uitvoergelden. Vier monumentale douanepalen resten nog uit deze periode. In het rampjaar 1672 kwam de Republiek in oorlog met Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen. Het beleid ten opzichte van de katholieken werd vanaf nu langzamerhand wat soepeler. Ook Budel en Maarheeze kregen weer pastoors en mochten schuurkerkjes op eigen gebied bouwen. Die verrezen er te Budel, Soerendonk en Maarheeze. In 1692 werd de zielzorg van Sterksel aan de pastoor van Maarheeze opgedragen. Hij kreeg daarnaast een kapelaan die de mis deed in de schuurkerk in Soerendonk. Ondertussen viel het kasteel Cranendonck in 1672 in handen van de Fransen. Dit bezit van de Oranjes, tegenstanders van hun koning, werd in september 1673 door de Fransen opgeblazen! De vele oorlogen met plunderingen, opeisingen en dergelijke deden de bevolking snel verarmen. Een deel ging dan ook elders werken om in het onderhoud te kunnen voorzien. Budel, Maarheeze en Soerendonk kenden diverse teuten die handelden in manufacturen, tin- en glaswaren, varkens, boter, zaden, honing etcetera. Daarnaast werkten er veel Bulanders en Maarheezenaren op de blekerijen rond Haarlem of als metselaar.

Aan het einde van de achttiende eeuw veranderde er als gevolg van de inval van de Fransen (1794) nog al wat op het gebied van het bestuur, de heerlijke rechten, de godsdienst enzovoort. De heerlijke rechten werden nu afgeschaft. De Roermondse Munsterabdij had dit niet afgewacht en had Hugten in 1771 al van de hand gedaan aan drie particulieren. De Helmondse familie Van Moorsel kreeg het uiteindelijk geheel in handen. Sterksel werd door de abdij van Averbode verkocht en werd in 1798 eigendom van A. Pompen. De goederen van de Oranjes, waaronder de baronie Cranendonck werden in 1798 tot Nationaal bezit verklaard. Door de Staatsregeling van datzelfde jaar verviel de bevoorrechte

Groeten uit SOERENDONK.

R. K. Kerk.

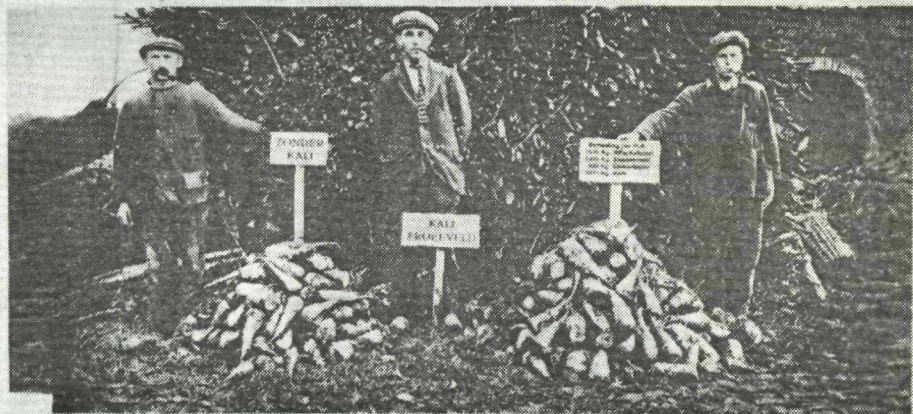

positie van de gereformeerde kerk. In Maarheeze eisten de katholieken 'hun' kerk op. De gereformeerde gemeente Maarheeze-Soerendonk werd in 1804 na de dood van de dominee opgeheven en samengevoegd met die van Budel-Gastel. In 1812 werd daarvoor een nieuw kerkje gebouwd in Budel.

Ook het burgerlijk bestuur veranderde in de Franse tijd doordat er gemeenten werden ingesteld met een eigen bestuur. In 1811 ontstonden zo de gemeenten Budel met Gastel, Soerendonk met Sterksel en Maarheeze. Van 1812-1820 was Gastel een zelfstandige gemeente, om daarna bij de gemeente Soerendonk te worden gevoegd. In 1820 ook werd het domeingoed Cranendonck door het Rijk verkocht. Dit bestond toen uit onder meer de kasteelruïne, de boerderijen 'De Cranendonckse Hoef', 'De Perk' en 'De Bult', welk eigendom werd van J. de Jong van Beek en Donk. In 1819 was Soerendonk kerkelijk een zelfstandige parochie geworden. Hier werd in 1837-1838 een nieuwe Joannes de Dopkerk gebouwd. In Sterksel liet eigenaar A. Pompen een nieuwe kapel bouwen die aan de patrones van de moederkerk van Maarheeze, Gertrudis werd toegewijd.

KALI GEEFT KWANTITEIT EN KWALITEIT!

Suikerbietenproefveld van de Ver. „Jonge Boerenstand” te Maarheeze (N.Br.), Zandgrond

Bemesting per H.A.	{ Zonder 1000 K.G. 500 " 1000 "	1500 K.G. Kalizout 20%
		1000 " Slakkenmeel
		500 " Chilisalpeter
		1000 " Kalk
Opbrengst: {		59580 " Suikerbieten
		28000 " Blad

Inlichtingen, brochures enz. bij de N.V. Vereenigde Kalimaatschappij Amsterdam C.

Nieuwste tijd

Ook de negentiende en twintigste eeuw bleven niet vrij van opstanden, oorlogen en crisisperiodes. Gelukkig waren er ook nu weer positieve ontwikkelingen. De schrale Brabantse zandgronden werden met kunstmest vruchtbaar gemaakt. De boeren ontgonnen, mechaniseerden en verenigden zich in talloze coöperaties. Maar het draaide niet meer alleen om de landbouw: de industrie kwam op. De welvaart nam toe en karresporen maakten plaats voor asfaltwegen

Vanaf de tweede helft van de vorige eeuw raakten onze dorpen langzamerhand minder geïsoleerd. De verbindingen in en tussen de drie gemeenten Budel, Maarheeze en Soerendonk c.a. werden verbeterd. In 1852 werd de hoofdweg Eindhoven-Weert, die door Maarheeze liep, tussen Eindhoven en de Limburgse grens verhard. De grindweg Maarheeze-Soerendonk-Budel tot de grens met het Belgische Hamont kwam in 1868. De spoorlijn Antwerpen-Mönchen-Gladbach bracht in 1879 ook een station in Budel-Schoot. Er werd nu ook een betere weg aangelegd tussen Budel-dorp en Schoot. De ligging aan een spoorlijn en in de nabijheid van de Zuid-Willemsvaart waren belangrijke redenen voor de vestiging van een zinkfabriek in Budel in 1892. De Waalse industriëlen Lucien en Emile Dor en Françoise Sepulchre waren hier toe de initiatiefnemers. In korte tijd verrezen nu fabrieksgebouwen, woningen voor employé's en arbeiders, de kantine met café-restaurant, levensmiddelenbedrijf, pension, wasserij, bakkerij, ontspanningszaal, ziekenzaal, kapel en school.

In de eerste jaren was het Frans de omgangstaal. Het dorp dat zo ontstond met de typische Waalse bouwstijl, waar zich diverse Waalse gezinnen vestigden en waar velen uit de omgeving werk vonden, werd ter ere van de stichters van de zinkfabriek Dorplein genoemd. Toen ook Schoot zich na 1900 ging uitbreiden kwamen ook hier in respectievelijk 1906 en 1908 een school en een kerk. Deze laatste was al snel te klein en zo werd in 1929 een nieuwe kerk gebouwd. Schoot was met ingang van 1917 een zelfstandige parochie geworden. In het rectoraat Budel-Dorplein werd in 1952 nog een nieuwe kerk gebouwd, toegewijd aan de H. Jozef.

Cranendonck was inmiddels in het bezit van baron Van Tuyll van Serooskerken. Deze liet in 1899 de Cranendonckse Hoeve afbreken en op dezelfde plaats een villa bouwen. Deze werd met omliggende landerijen in 1915 aangekocht door A. Cloquet uit Roermond. Cloquet liet in 1917 een torentje aan de villa bouwen.

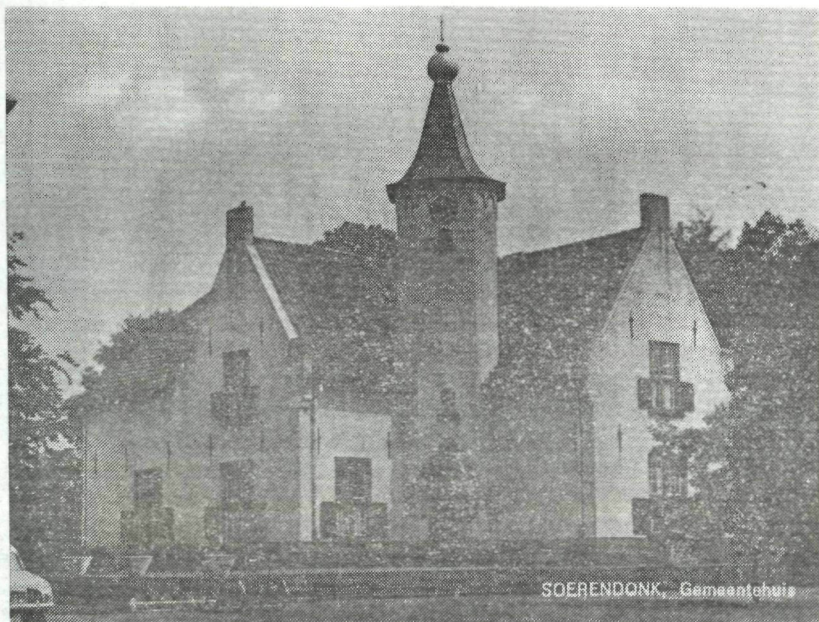
De villa van Cloquet.

Tegenover de villa van Cloquet was een nieuwe boerderij gebouwd die de naam 'Cranendonckse Hoef' kreeg (nu proefboerderij). Door de aanleg van de spoorlijn Eindhoven-Weert in 1913 kregen Maarheeze en Sterksel elk een station. Vooral tijdens de Eerste Wereldoorlog werd hier veel gebruik van gemaakt, toen, net als tijdens de Belgische opstand veel militairen ingekwartierd werden aan de landsgrenzen. Sterksel werd in 1914 door de erfgenamen van Pompen verkocht. De N.V. 'De Heerlijkheid Sterksel' zou het dorp ontginnen en als een soort tuindorp exploiteren. Sterksel kreeg zeer grote boerenbedrijven, een Grand Hotel, etcetera. Na de openbare verkoop in 1925 en 1926 kwamen hier boeren uit vrijwel alle provincies van Nederland te wonen. Sterksel, sinds 1916 ook eigen parochie, kreeg in 1927 een nieuwe kerk die werd toegewijd aan de vroegere patrones, de H. Catharina.

Ook het landgoed Hugten, in 1918 door N.V. 'De Heerlijkheid

Sterksel' verworven, werd in 1925-1926 openbaar verkocht. Het kwam vrijwel geheel in handen van Ir. J. Koenraadt, die hier veel grond ontgon, boerderijen liet bouwen en deze verpachtte. Na zijn emigratie in 1953 kwamen deze aan verschillende eigenaars. De gemeente Soerendonk (met de dorpen Soerendonk, Sterksel en Gastel) werd in 1925 ondanks lange en hevige protesten bij de gemeente Maarheeze gevoegd. Toen ontstond de gemeente Maarheeze zoals we die nu kennen. In 1938 werd het landgoed Cranendonck van Cloquet openbaar verkocht. Het gemeentebestuur van Maarheeze zag haar kans schoon en kocht Cranendonck aan voor in totaal f 81.550.

De landbouweconomische motieven (grondgebrek, werkverschaffing) wogen hierbij het zwaarst. Daarnaast wilde men strijd tussen Maarheeze en Soerendonk over een nieuw gemeentehuis voorkomen door de villa Cranendonck, precies tussen beide plaatsen gelegen, hiertoe te verbouwen en in te richten. Eind 1940 werd de tot raadhuis verbouwde villa in gebruik genomen. Hiermee was het bestuurlijk centrum van de omliggende plaatsen weer op een eeuwenoude vertrouwde plaats teruggekeerd.

Ter verbetering van de levensomstandigheden van de voornamelijk agrarische bevolking werd op Cranendonck in de jaren vijftig gestart met een proefboerderij van de N.C.B. (in de verbouwde 'Crandendonckse Hoef'), een landbouwschool en een huishoud-

school/Mater Amabilisschool (beiden nieuwbouw). In de jaren zestig volgde de aanleg van een verwarmd openluchtzwembad in de bosrijke omgeving. Ook vond vernieuwing van de kerkgebouwen plaats: in de beide hoofdplaatsen Budel (in fasen tussen (1902-1912) en Maarheeze (1909-1910) werden de oude middeleeuwse kerken vervangen door nieuwe gebouwen. Daarnaast kregen de gemeenten Budel en Maarheeze ook de nodige industrie binnen hun grenzen.

Gelukkig waren en zijn beide gemeenten voorzien van uitgestrekte bossen, heidegebieden en ander natuurschoon en bleven er ondanks de sloopwoede en nieuwbouw de nodige monumentale bezienswaardigheden, voldoende om tijdens een bezoek van te genieten. Moge deze weliswaar beperkte en wellicht arbitraire weergave van de historische ontwikkeling van de diverse plaatsen in de gemeenten Budel en Maarheeze hierop een kleine inleiding vormen

Literatuur

Algemeen

- Aa-kroniek, uitgave van de heemkundekring 'Budel en Cranendonck'; heeft betrekking op Budel, Budel-Dorplein, Budel-Schoot, Gastel, Maarheeze en Sorendonk (Budel 1982-heden).
- Camps, H.P.H., Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312 | De meierij van 's-Hertogenbosch (Met de heerlijkheid Gemert) ('s-Gravenhage 1979)
- Heemkronyk, uitgave van de heemkundekring 'De heerlijkheid Heeze-Leende-Zesgehuchten'; heeft onder meer betrekking op het kerkdorp Sterksel (Heeze 1962-heden)
- Jansen, R.J., Wel en wee rond Cranendonck's bestuurlijke stee (Maarheeze 1985)
- Jaspers, H., De gilden in het land van Cranendonck (Budel 1981)
- Weijnen, A.A., De dialecten van Noord-Brabant Tweede bijgewerkte uitgave ('s-Hertogenbosch 1987)

Winkelmolen, S.H., Budel en Cranendonck voorheen en thans
Tweede, op drukfouten verbeterde druk (Budel 1977)

Budel:

Hendrix, C.G.J., e.a. (red.), Budel, Budel-Schoot en Budel-Dorplein in oude ansichten Vierde druk (Zaltbommel 1987)

Cranendonck:

Klaversma, T., De Heren van Cranendonck en Eindhoven ± 1200-1460 (Eindhoven 1969) Zie hierover ook de bijdragen van L.G. van Dijk en T. Klaversma in Brabants Heem XXI (1969) 106-114

Idem en Exel, L. van Kasteel Cranendonck Tweede druk (Maarheeze 1981)

Klaversma, T., De geslachten van Altena en Horne tot ca. 1300 in: Publications de la Société Historique et Archeologique dans le Limbourg (PSHAL) CXIV (1978) 7-61

Idem, Jacob I en Jacob II van Horne, Frederik van Egmond, heren van Cranendonck en Eindhoven ± 1460-1521 in: J. Spoorenberg en H.A.M. de Wit (red.), Eindhoven door de eeuwen (Eindhoven 1982) 25-45

Idem, De Hornes 1296-1345 in: PSHAL CXXI (1985) 7-68

Hugten:

Cunien, J., Heugten in: Taxandria Tijdschrift voor Noordbrabantse geschiedenis en volkskunde XLV (1938) 25-42 en de Bijlagen betreffende Heugten in die en de daaropvolgende jaargang

Heeren, J.J.M., De familie van Moorsel in: Taxandria enz. XXXVII (1930) 26 vv., 71 vv., 104 vv., 178 vv.

Maarheeze:

Biemans, J. e.a. (red.) Monument van liefde. Aanzet tot een beschrijving van zeven eeuwen wel en wee van de parochie H. Gertrudis te Maarheeze (Maarheeze 1987)

Exel, B.A.W.M. van Maarheeze, Soerendonk, Sterksel en Gastel in oude ansichten Tweede druk (Zaltbommel 1982)

Guns, W., Oud Maarheeze op de foto! (Boxmeer 1985)

Sterksel:

Oirschot, A. van, Sterksel een zaligheid apart. De geschiedenis van het meest merkwaardige dorp van Brabant (Maasbree 1983)

J. Biemans

C. HET WAPEN VAN DE VOORMALIGE
GEMEENTE SOERENDONK

De Hooge Raad van Adel, gebruikmakende van de magt aan den-
zelve toegestaan bij besluit van den 31 Augustus 1818 nr. 74,
verleend bij deze de gemeente Soerendonk de navolgende Wapen:

Zijnde een schild van lazuur, beladen met een kraanvogel in
natuurlijke kleur.
Gedaan in 's Gravenhage den 14 October 1818.

Ter Ordonnantie van den Hoogen Raad,

HET EERSTE WERKKAMP IN BUDEL-MAARHEEZE IN 1959

Het werkkamp van Brabants Heem, dat dit jaar door onze heemkundekring 'Budel en Cranendonck' wordt georganiseerd is, zoals U in een van de voorwoorden hebt kunnen lezen, het 40ste werkkamp op rij.

Velen zullen echter niet weten dat dit reeds het tweede werkkamp is dat in Budel-Maarheeze wordt gehouden. In augustus 1959 werd hier al het eerste werkkamp georganiseerd.

Het leek mij aardig om eens wat oude kranten of weekbladen na te slaan, om te zien wat hierover is geschreven. Ik trof twee verslagen aan:

Een in de Maas en Roerbode, de krant die toentertijd hier het meest gelezen werd, van dinsdag 11 augustus.

Dinsdag 11 augustus 1959

MAAS- EN ROERBODE

„Brabants Heem” organiseerde gezellig kamp te Budel

Het tweede in de Huisvriend van vrijdag 21 augustus. De Huisvriend was het weekblad voor Budel, Maarheeze en Omstreken.

VRIJDAG 21 AUGUSTUS 1959

DE HUISVRIEND

Weekblad voor Budel, Maarheeze en Omstreken

UITGEVER DRUKKERIJ BEGELUX

MARKT 22 - BUDEL - TELEFOON N 4958-412

Inzending van advertenties en werkwijzigingen uiterlijk woensdag 12 uur

Dit verslag laat ik hier onder in zijn geheel volgen, met tussengevoegd enkele cijfers die verwijzen naar noten, waar ik achter het verslag op terug kom.

“11e WERKKAMP HEEMKUNDEKRING BUDEL-MAARHEEZE”

Van woensdag 5 tot en met zaterdag 8 augustus 1959 werd te Budel het 11e werkkamp gehouden van Brabants Heem. De ontvangst der deelnemers en deelnemers vond woensdagavond

plaats in Hotel In de Bonte Os.

Door een groepje fieve verkenners werden nadat de administratieve handelingen waren verricht, de deelnemers naar hun logeeradressen (1) gebracht. Tussen 7 en 8 uur verenigden zich allen aan een koffietafel in de Bonte Os, welke alle eer werd aangedaan. Ten gemeentehuize werden het hoofdbestuur, afdelingsafgevaardigden en plaatselijk bestuur ontvangen door loco-burgemeester Glaudemans en loco-sekretaris Molthoff.

Eerstgenoemde heette namens het gemeentebestuur de afvaardiging welkom en wenste hun een succesvol werkkamp toe, waarbij hij verzocht het mooie dat Budel weet te bieden te waarden en meer bekendheid daaraan te geven in heel de provincie. Vice-Voorzitter P. Dorenbosch uit Boxtel (Drs. Mandos was verhinderd) dankte namens Brabants Heem voor de ontvangst. Op het welslagen van het 11 Werkkamp werd een gulle dronk ingesteld.

Nadat de vlag van Brabants Heem door de afdeling Etten (organisatrice van het 10e werkkamp) was overgedragen aan de afdeling Budel-Maarheeze, vertrok het gezelschap naar café De Wielerbaan waar de rest van het gezelschap reeds wachtende was. Onder leiding van de heer Dorenbosch werd de avond gezellig doorgebracht.

Donderdagmorgen rond negen uur verenigden zich allen aan de Bonte Os voor de eerste dagtocht. Ten gemeentehuize van Maarheeze werden de Heemlui ontvangen door sekretaris Vriends, zulks bij ontstentenis van Burgemeester van Schaick. Na een bezoek aan de grenskapel (2) waar door het erelid van de Heemkundekring Budel-Maarheeze de Heer S.H. Winkelmolen een deskundige toelichting werd gegeven, trok het gezelschap via het natuurreservaat Ospel (3) naar Weert. Hier werden de voornaamste bezienswaardigheden onder leiding van oud-gemeenteontvanger P. Linssen bezichtigd. Te 7 uur werd Budel weer bereikt. Het avondmaal werd gebruikt in Hotel de Arend en in Hotel In de Bonte Os. Voor de culinaire verzorging in beide hotels hadden de 'consumenten' niets dan lof.

De tweede avond werden - wederom in café de Wielerbaan - dia's vertoond door rector Tychon over Budel en omgeving, Budelse priesterfeesten enz., enz. Het gulle applaus vertolkte de bewondering over het genotene. Meerdere liedjes uit de Brembos en ahangsel werden gezongen en de berijmde dagverslagen door de Heren van de Ven (Veldhoven), Wim van Rooij (uit St. Oederode), alsmede voordrachten van Cor van Eerdt (uit Beek en Donk), de Heer Schalken (uit Rosendaal) en op de laatste maar zeker niet op de minste plaats van Mevrouw Boon uit de Lichtstad, vielen prima in de smaak en werden beloond met een klaterend applaus. De correctie op het welbekende lied van

Hermenieke van Bergeijk door dokter Smulders (terecht) extra applaus evenals diens andere geestige declamaties.

Het uur van nao hoes henne (loosjeer adressen) kwaamp te vrug.
(4)

De tweede dag werd via de Achelse Kluis naar Bergeijk gefietst waar de Werkkampers werden ontvangen door loco burgemeester Kuijden en loco sekretaris van Oosterhout, in zaal Verhees. Hier werden over en weer waarderende woorden gesproken en werd door het gemeentebestuur van Bergeijk een verfrissing aangeboden. De Heer Jan Dielis hield een lezing die prima in de smaak viel. De tocht leidde vervolgens naar Neerpelt waar in het Casino der Zinkfabriek door de Heer Dr Bussels, provinciaal archivaris te Hasselt, een schitterend gedocumenteerde lezing werd gehouden over de Kempen.

Rond zeven uur werd Budel weer bereikt en ook op de tweede avond werd de kookkunst van beide hotelkoks beloond met een dikke 10. De vrijdagavond werd opgeluisterd door de Boerenkapel (5) van Dorplein. In minder dan geen tijd zal de stemming erin en was de vermoeyenis van de fietstocht vergeten. Dagverslagen, voordrachten en een dansje wisselden elkaar in snel tempo af. Theo van Woerkom uit Eersel bleek een waar voordrachtskunstenaar en Mevrouw Boon, alsmede de Heer Schalken, van de Ven, van Eerd, Wim van Rooij (wa sunt) toonden zich van hun allerbeste zijde.

Het aanmerkelijk verlate sluitingsuur kwam éñ voor de Boerenkapel onder leiding van Harry van Deurzen éñ voor alle Hemers nog veel te vroeg.

Zaterdagmorgen werd een bezoek gebracht aan de Kempense Zinkfabriek. In het ontspanningsgebouw (6) werd het gezelschap ontvangen door direktie-sekretaris Rooijmans. Onder het genot van een kopje koffie werd een schematisch overzicht gegeven van de vervaardiging van zink. Hierna werd een bezoek gebracht aan de in volle werking zijnde zinkfabriek, waar de zinkovens, retortenfabriek en de pletterij werden bezichtigd. Rond half twaalf verenigde zich allen weer in het Ontspanningsgebouw. De Heer Dorenbosch sprak woorden van dank tot de Heer Rooijmans en in diens persoon tot de direktie der zinkfabriek, die het gezelschap zo welwillend had ontvangen. De rondleiders de Heren Dor, Aarts en Sools werden in het dankwoord betrokken. Opnieuw werd koffie met gebak geserveerd.

Onder daverend applaus verschijnt dan onverwacht Ere-Voorzitter pastoor Binck ter vergadering, welkom geheten door de Heer Dorenbosch.

Na afscheid genomen te hebben van het gastvrije Dorplein trok men weder op naar café de Wielerbaan, waar door het gemeentebestuur een koffietafel werd aangeboden. Hieraan zaten niet min-

der dan 120 personen aan. De gasten lieten zich de Buulse mik en Buulse vlaai goed smaken. Aan tafel werd door diverse sprekers het woord gevoerd o.a. door Pastoor Binck. Het was tenslotte de Voorzitter van de Heemkundekring Budel-Maarheeze (7) die het slotwoord sprak en allen dankte die aan het welslagen van het 11e werkkamp hadden meegewerkt. Met alle deelnemers en deelnemers een behouden thuiskomst te hebben gewenst eindigde spreker.

Rest nog te vermelden dat Burgemeester Derckx in verband met familieomstandigheden verhinderd was het gezelschap op woensdagavond te ontvangen, doch dat hij vergezeld van loco sekretaris Molthoff de fietstocht tot Bergeijk meemaakte; dat de Heer en Mevrouw Klinkhamer-Boon uit Vlaardingen de verst komende deelnemers waren; dat opa Hagenaars uit Bergen op Zoom veruit de oudste deelnemer was; dat de Heer en Mevrouw Weijts-Laureijssens eveneens uit Bergen op Zoom het oudste deelnemende echtpaar was, dat Mevrouw Boon als gildemoeder van het St. Martinusgilde op zaterdag nog een opwekkend woord sprak om abonné te worden op het gildetijdschrift; dat de Heren logeerden en ontbeten in het klooster der paters Salvatorianen, dat Toon van den Braak tijdens de koffietafel de gebruikelijke 'litanie van het 11e werkkamp' voordroeg op onnavolgbare manier en op een wijze zoals hij dat alleen kan; dat al met al het 11e werkkamp dank zij aller (spontane) medewerking als geslaagd kan worden beschouwd.

T.R. (8)

Noten:

1. O.a. in het klooster der Paters Salvatorianen te Hamont-Loo.
2. Deze wordt ook tijdens dit werkkamp bezocht.
3. Het natuurreservaat "De Grote Peel", dat bereikt werd via het landgoed Cranendonk, Maarheeze, Heugten en de Somerse Hutten.
4. Het uur om "huiswaarts" (naar de logeeradressen) te gaan, kwam te vroeg.
5. Van de harmonie "Les Echos de Dorplein".
6. De "Cantine" aan de Hoofdstraat in Dorplein.
7. De heer A. Kerstens.
8. Deze initialen staan voor Toon Ras, de toenmalige secretarispenningsmeester van onze kring.

H. Jaspers

DE PROEFBOERDERIJ 'CRANENDONCK'

Na de oorlog van '40-'45 kwam er op de zandgronden in Noord-Brabant een ontwikkeling op gang in de richting van de veehouderij. Er was echter nog weinig bekend over de voederwaarde van de op deze zandgronden te telen voedergewassen. Alle reden dus om hier onderzoek naar te verrichten. In 1950 besloot de NCB tot oprichting van een proefboerderij. De medewerking van de gemeente droeg er mede toe bij dat de proefboerderij in 1952 in gebruik kon worden genomen. Proefboerderij 'Cranendonck' zou regionaal proefcentrum worden voor het gehele Brabantse zandgebied. Tevens werd daarbij een dependance gesticht van het Rijkslandbouwproefstation voor Veehouderij en Veevoeding te Hoorn. Deze samenwerking is vruchtbaar geweest. Rond 1967 was de proefboerderij echter enigszins verouderd. De boerderij was gebouwd voor maximaal 40 melkkoeien en er waren nogal wat 'verkavelings' problemen. De praktijk van de bestaande boerenbedrijven haalde de proefboerderij in en stevende ze zelfs voorbij doordat men twijfelde tussen opheffen of aanzienlijk uitbreiden.

Maarheeze, Proefboerderij Landgoed „Cranendonck“

Dat laatste gebeurde doordat de proefboerderij een onafhankelijk onderzoekscentrum werd voor Limburg, Noord-Brabant en Zeeland. In 1973 passeerde hiervoor de stichtingsactè. De dependance van het Veevoedingsonderzoek Hoorn werd nu opgegeven en toekomstig onderzoek gebeurde vanaf dat moment met de Wageningse instituten op dit gebied.

POPPENTENTOONSTELLING IN HET SCHEPENHUIS

Ter gelegenheid van het 'Heemkundig Werkkamp' is er in het Schepenhuis o.a. ook een expositie, waarbij handgemaakte poppen van ons kringlid Ria Verdijk uit Budel-Dorplein te zien zullen zijn.

Zij maakt al ongeveer 10 jaar poppen. In het begin waren het nog zeer eenvoudige uitbeeldingen, maar nu na 10 jaar worden ze zelfs naar portret gemaakt.

De meeste poppen beelden een oud ambacht of beroep uit. Uiteraard is ook de Brabantse boerin, compleet met poffer, van de partij.

Zij maakt de poppen hoofdzakelijk van oude materialen, wat er automatisch toe geleid heeft dat het verzamelen van lapjes, kantjes, kralen en allerhande gebruiksvoorwerpen uit grootmoeders tijd een van haar hobby's geworden is. De poppen zorgen er voor dat deze oude materialen nu tentoongesteld worden.

De techniek van het maken van deze poppen heeft ze al aan vele leerlingen doorgegeven met steeds weer positieve resultaten. Iedereen, jong of oud, kan het volgens haar leren. Er is wel een nadeel aan verbonden; wie er namelijk eenmaal mee is begonnen wordt zodanig besmet door het 'poppenvirus' en het 'verzamel-syndroom', dat er mee stoppen onmogelijk is.

Vooraf dat laatste kan vervelend zijn bij een kleine behuizing of bij het verhuizen, wat ze onlangs zelf heeft ondervonden.

Wilt U iets meer weten over de poppen en het maken er van, kom dan eens kijken op de tentoonstelling waar U door haar 'besmet' kunt worden.

DE LEGERPLAATS EN DE DUITSE WIJK IN BUDEL

Op vrijdag 5 augustus 1988, zullen de deelnemers aan het werkkamp gaan barbecueen in het 'katholischen Pfarrzentrum' of 'Gemeindezentrum' aan de Europalaan-Noord 2 in Budel.

Het lijkt daarom zinvol om de deelnemers aan het werkkamp in het kort iets vertellen over de 'Legerplaats Budel' (sinds 25 mei heet deze legerplaats officieel 'Nassau-Dietzkazerne') en de Duitse wijk in Budel.

Het onderstaande is een zeer verkort verhaal, wat dus geenszins beoogt volledig te zijn. Misschien is dit artikeltje de aanleiding om in de toekomst hierover uitvoeriger te berichten in de Aa-kro-niek.

In den beginne

Na de oorlog wordt het Nederlandse defensieapparaat opnieuw opgebouwd. Naast manschappen zijn hiervoor ook oefenterreinen en kazernes onontbeerlijk. Vooral voor onderdelen, welke voor herhalingsoefeningen voor korte tijd onder de wapenen komen is grote behoefte aan legeringsruimte.

In 1954 bezit de Koninklijke Landmacht 8 legerplaatsen.

Het gebied wat nu de Legerplaats is, was toentertijd een schraal onontgonnen Peelgebied met heide, vliegdennen, vennen en enkele bospercelen. Op 14 december 1954 gaf de chef van de Generale Staf opdracht aan de directeur van Gebouwen, Werken en Terreinen opdracht om een nieuw legeringskamp voor 3000 man herhalingstroepen te bouwen in de z.g. Weerterheide in de gemeente Budel-Weert, nabij de kruising van de spoorlijn en rijks-weg Eindhoven-Weert.

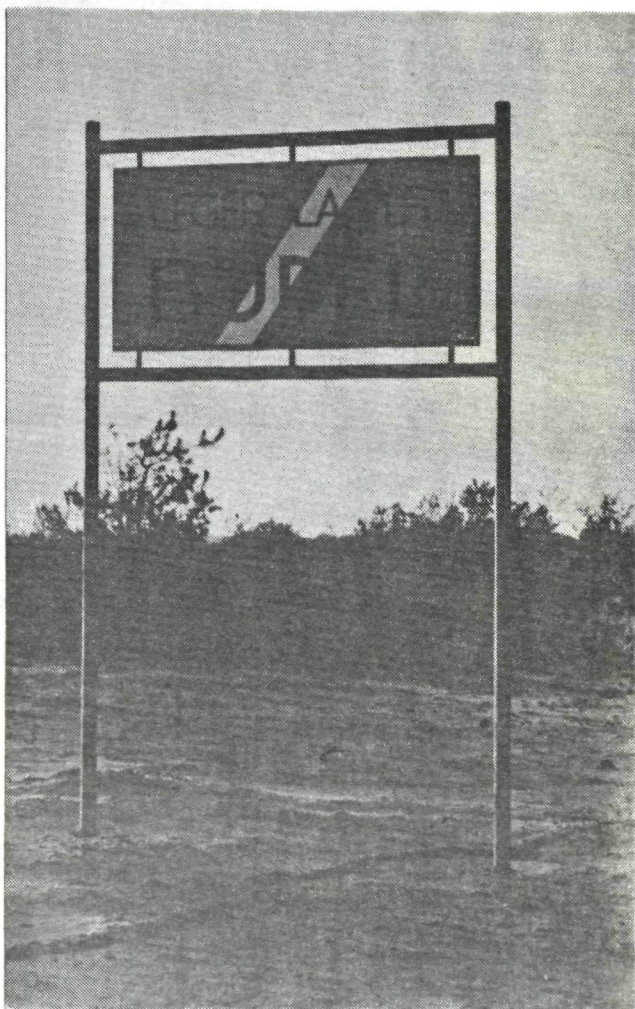
Wat bouw betreft zou het een speciale legerplaats worden. Met uitzondering van het ontspanningsgebouw, de keuken en het centrale ketelhuis werd het geheel van hout opgetrokken. U kunt zich nauwelijks voorstellen wat voor enorme hoeveelheden hout hiervoor nodig waren. De logiesgebouwen (de barakken) zouden alle de vorm van de letter H krijgen, waarvan de benen iets uit elkaar zouden staan.

Op 23 maart 1955 werd het bebouwingsplan goedgekeurd door de Chef van de Generale Staf, waarna op 17 mei de opdracht tot bouw werd gegeven van de 13 barakken, die op 17 juni werden aanbesteed.

De oppervlakte van de legerplaats bedroeg ongeveer 90 ha en het bijbehorende oefenterrein ongeveer 1000 ha. Verder werd er plusminus 9 km asfaltweg aangelegd. De wegen zouden toepasse-

lijke namen krijgen zoals: Stoottroepenlaan, Cavalerielaan, LuA-
laan, Oranje-Gelderlandlaan, een Genieplein, Johan Willem Friso-
laan etc.

De legerplaats werd aangesloten op het Waterleidingnet van de
N.V. Waterleiding Maatschappij Oost-Brabant, op het Electrici-
teitsnet van de PNEM en op het Gasnet van de gemeente Budel
(toen nog mijnogas), terwijl het afvalwater, na het passeren van
een zuiveringsinstallatie werd geloosd op de beek 'De Oude
Graaf'.

Verder werd er een spooraansluiting aangebracht op de spoorlijn Eindhoven-Weert, vooral om stookolie voor het ketelhuis per wagon te laten aanvoeren.

Een toegangsweg vanaf de Rijksweg naar het, ook nu nog karakteristieke, toegangshek werd aangelegd. Net na dit hek werd het Wachtlokaal en het Ontvangstcentrum gebouwd.

Op 2 augustus 1956 werd de legerplaats in gebruik genomen en had het geheel plusminus 13 miljoen gulden gekost.

Stafgebouw Legerplaats Budel

De Legerplaats Budel

Officieel werd het complex op 9 november 1956 overgedragen aan de Nederlandse troepen. Precies op tijd om onderdak te bieden aan 2000 Hongaarse vluchtelingen, die hier door het Nederlandse Rode Kruis werden verzorgd.

Ze kreeg dus al meteen een internationaal tintje, dat zelfs een intercontinentaal tintje werd toen, nadat in het najaar van 1957 de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië plaats had gevonden, dit de nodige zogenoemde Spijtoptanten oftewel repatrianten opleverde. Ook deze Indonesische Spijtoptanten werden in de

Legerplaats Budel gehuisvest.

Speciaal voor hen bezocht koningin Juliana op 30 januari 1958 de Legerplaats. Door plotseling opkomend noodweer moest zij op de Legerplaats overnachten in de later zogenoemde "Juliana-kamer", die nog steeds in ere wordt gehouden.

In eerste instantie kreeg de Legerplaats dus een heel andere bestemming dan de huisvesting van herhalingsstroepen.

In de overeenkomst van 17-1-1963 tussen de Duitse Bondsrepubliek en het Koninkrijk der Nederlanden werd besloten om militaire eenheden op elkaars grondgebied te stationeren.

Zo kwamen op 20 mei 1963 de eerste Duitse voorkommando's aan. Dit is dus de officiële begindatum van de Legerplaats.

De eerste rekruten kwamen op 1 juni 1963 in Budel aan.

Het eerste garnizoen bestond uit 1 regiment en 3 bataillons van de 'Duitse Luftwaffe'. Uiteraard was ook een 'Feldjägerdienstkommando' op de legerplaats gestationeerd.

De eerste Nederlandse militairen kwamen op 2 september in Seedorf, de Duitse tegenhanger van de Legerplaats Budel, aan.

In 1964 komt ook het 'Heeres-Betriebsstofftransporten 961' naar Budel en in oktober volgt ook het '110 Sanitätsbataillon'.

Ondertussen is in 1967 de buitenpost Brunssum ingericht.

In april 1986 ging het Sanitätsbataillon 110 uit Budel weg en werd vervangen door de 'Reservelazarettgruppe 801', terwijl in juni 1986 het 'Luftwaffenausbildungsregiment 2' werd uitgebreid met een gedeelte van het derde.

Op dit moment, juni 1988, zijn dus aan soldaten gestationeerd:

1. Het Feldjägerdienstkommando 8 Kompagnie 730;
2. Het Luftwaffenausbildungsregiment 2;
3. De Reservelazarettgruppe 801.

Verder is er aan burgerpersoneel:

1. De Bundeswehrverwaltungsstelle in Nederland en
2. De Nederlandse verbindingstaf.

In de loop der jaren zijn er natuurlijk talloze hooggeplaatste autoriteiten op de Legerplaats op bezoek geweest.

Wat betreft de Nederlandse autoriteiten zijn dat Koningin Juliana zoals al gemeld, Prins Claus, commissaris van de Koningin van der Harten en nu op 25 mei de nieuwe commissaris van Brabant mr. Houben samen met zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard. Deze heeft als eregast bij het 25-jarig bestaan van de Legerplaats op 25 mei j.l. de nieuwe naam onthuld de 'Nassau-Dietzkazerne'.

De Duitsers in Budel

Uiteraard heeft de Legerplaats een enorme invloed uitgeoefend op het economische en sociale leven in onze gemeente.

In het begin, in 1963, was er nogal wat weerstand tegen de komst van de Duitsers naar Budel. Tenslotte was het pas 20 jaar na de Tweede Wereldoorlog. De houding van vooral de oudere bevolking was er een van afwachting en afwijzing. Maar met de jaren is deze weerstand geheel verdwenen en zijn de Duitsers volledig geaccepteerd en geïntegreerd in de Budelse samenleving. De 836 Duits-Nederlandse huwelijken die in die 25 jaar voltrokken zijn hebben hier zeker toe bijgedragen.

De Legerplaats is een belangrijke werkgelegenheidsfactor in Budel en omgeving die niet meer weg te denken is. Meer dan 150 man direkt personeel op de Legerplaats waarbij nog komt het vele werk voor de Nederlandse bedrijven, die opdrachten uitvoeren voor de Legerplaats, opdrachten van vele miljoenen gulden, die een groot aantal nieuwe arbeidsplaatsen hebben gecreëerd.

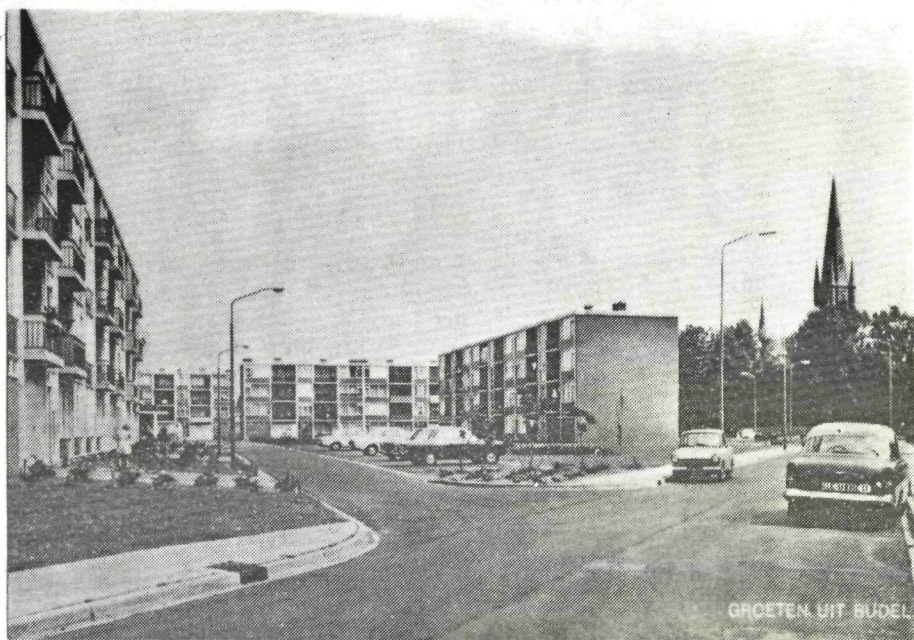
Iedere drie maanden komen er zo'n 1700 recruten uit Duitsland naar Budel, wat neerkomt op plusminus 7000 per jaar, in 25 jaar 175.000, die allemaal gedurende drie maanden in ons land hun basis-training voor de luchtmacht hebben gehad en in deze tijd natuurlijk ook in de omgeving komen. Hierbij komen dan nog de 400 officieren en onderofficieren die hier drie tot vijf jaar blijven. Dat zijn er in een kwart eeuw ook nog eens 3000. Deze laatsten moeten natuurlijk voor het merendeel in Budel en omgeving gehuisvest worden.

Speciaal voor hen werd op de Root (tussen de kerk en de Burgskens) vanaf 1963 de Duitse Wijk (Siedlung) gebouwd (flatgebouwen en eengezinswoningen). De eerste woningen werden op 1 juli 1964 betrokken.

Vorig jaar is men begonnen met de afbraak van de eerste flats om plaats te maken voor eengezinswoningen. Van de in Budel wonende Duitsers heeft vooral de middenstand enorme voordelen. Budel heeft er een zekere welvaart door gekregen.

Voor de kinderen van deze in Budel wonende militairen moest er natuurlijk ook een school komen en zo werd er in september 1964 begonnen met een school, eerst nog in een bijgebouw van een 'Budelse' school, maar spoedig daarna in, een op 10 oktober geopende 'Deutsche Schule' aan de Europalaan in Budel.

Naast deze lagere school is hier ook een kleuterschool (Kindergarten). Na de lagere school gaan de kinderen naar AFCENT in

De Duitse wijk in Budel

Brunssum of iedere dag met de bus naar Duitsland. Verder is er aan de Europalaan-Noord 2 ook het 'Katholischen Gemeindezentrum'. Dit centrum is het middelpunt van het buitenkerkelijk leven, trefpunt van parochieel, kinder en jeugdwerk. Hier wordt gespeeld, geknutseld, komt de vrouwenkrans bijeen, vinden ontmoetingen, frührschoppen en andere feesten plaats.

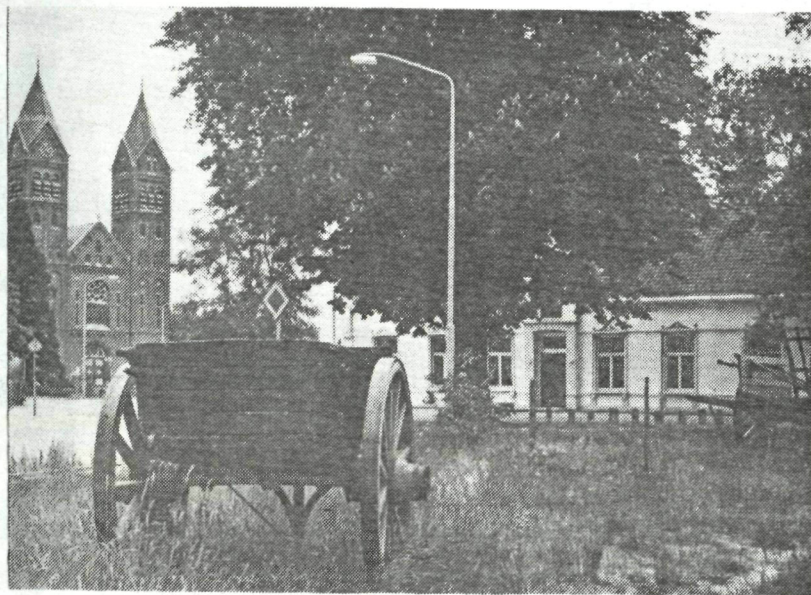
Een van die feestelijke ontmoetingen is de barbecue voor de deelnemers aan het werkkamp van Brabants Heem, die hier op vrijdagavond 5 augustus te gast zijn.

Laten we hopen dat het een gezellige avond wordt, die tot een verdere integratie van beide volken zal bijdragen.

H. Jaspers

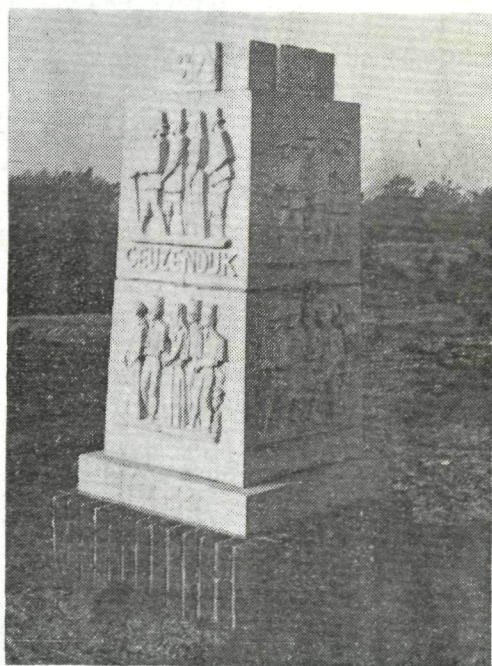
**FIETSTOCHT HEEMKUNDIG WERKKAMP,
DONDERDAG 4 AUGUSTUS 1988.**

01. Vertrek Schepenhuis Markt Budel.
02. Linksaf (Dr. Ant. Mathijssenstraat).
03. Op kruispunt Nieuwendijk-Burg. v. Houtstraat linksaf (Maarheezeweg) richting Soerendonk.
04. Bij wegkapelletje rechtsaf (Keunenhoek).
05. Bij boerderij 'De Keunenhoek' linksaf.
06. Eerste fietspad rechts. U volgt nu de waterwininstallaties.
07. Na 500 m, bij bord 'De Immenhof' onderbreken wij de tocht voor een kort bezoek aan deze hof. Zie 1.
08. Fietspad vervolgen tot einde asfaltering. Dan linksaf.
09. Waar kiezelpad bocht naar links maakt v. HORNELAAN, rechtdoor gaan. Dus niet de v. Hornelaan in! Zie 2.
10. Weg vervolgen. Bij bocht naar rechts bij 3 maisvelden, weg naar rechts vervolgen (richting boerderij).
11. Einde weg (Bospad), rechtsaf, richting kerk Maarheeze. Zie 3.

Kerkstraat Maarheeze

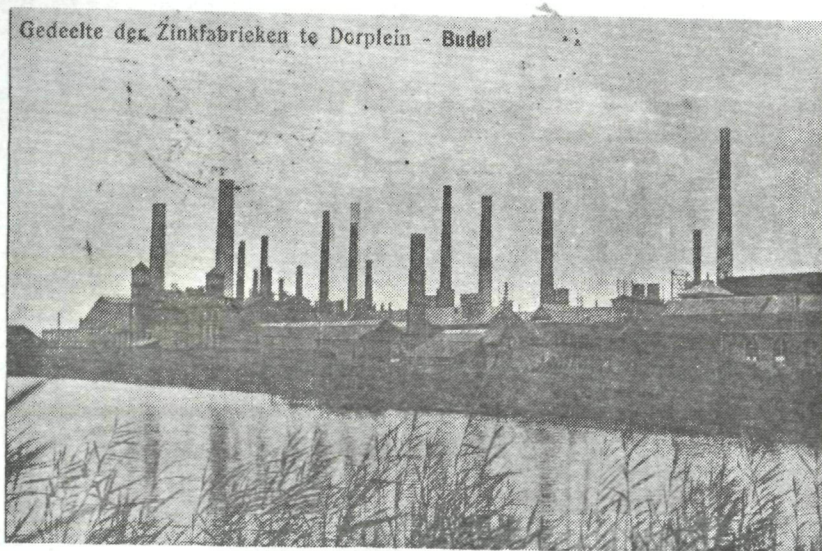
12. Voor viadukt vindt U rechts cafe 'Het Pandje'. Zie 3.
13. Na passeren viadukt, ziet U rechts 'Hof van Holland'. Zie 4.
14. Even voor spoorovergang ziet U rechts cafe-restaurant 'De Ark'. Zie 5.
15. Spoor oversteken en fietspad volgen.
16. Bij Dr. Ant. Philipsweg rechtsaf naar ingang sportvelden. Zie 6.
17. In de kantine van de sportterreinen stoppen we voor de koffie.
18. Bij het verlaten van de sportterreinen, rechtsaf (Dr. Ant. Philipsweg).
19. Voorbij de Philipsfabrieken linksaf (Fazantlaan).
20. Einde Fazantlaan rechtdoor 'Natuurgebied Hugterheide' (zandweg).
21. Na 800 m. komt U op een kiezelweg. U gaat rechtdoor ongeveer 80 m. en ziet dan links een pad en een richtingwijzer naar 'Grenskerkmomument'. Zie 7.
22. Na bezoek aan dit monument vervolgt U het pad. Vanuit monument rechtsaf. Zie 8.
23. Bij slagboom rechtsaf (Peelroute).
24. Einde kiezelpad rechtsaf (Hoogbosweg).
25. Bij eerste kruising rechtsaf. Richting Weerter bos.

Grensmomument Geuzendijk.

26. Grindpad volgen.
27. Bij afslag 'Peelroute' deze volgen. Linksaf.
28. Voor volgend bordje 'Peelroute' en voor groen trafohuisje linksaf. U verlaat dus de 'Peelroute'.
29. U komt uit op de 'Onderstalweg'. U volgt deze en fietst links het viaduct op. Zie 9.
30. Viadukt en in dit verlengde ook het spoor oversteken.
31. U rijdt de Maarhezerhuttendijk af en komt uit bij de uitspanning 't Blaakven'. Hier gebruiken we de lunch.
Zie 9 + 10 + 11.

01. Vertrek 't Blaakven' richting Weert en onmiddellijk weer rechtsaf (bosweg).
02. Bij kruispunt (vakantiehuisjes 'De Weerter Bergen'), linksaf.
03. Na bereiken asfaltweg, rechtsaf. Fietspad volgen.
U komt nu langs de voorzijde 'De Weerter Bergen', (Trancheeweg). (Rechts over het spoor loopt een fietspad langs de urnenvelden, dit pad komt op het uitgangspunt terug). Zie 12.
04. Bij 'Lammers Recycling' rechtsaf (Boshoverheide).
05. Einde Boshoverweg linksaf naar het kanaal 'De Zuid-Willemsvaart'.
06. Parallel aan kanaal blijven fietsen tot afslag Budel-Schoot en Dorplein. Zie 13.
07. Fietspad richting zinkfabriek volgen tot aan de ingang van het fabrieksterrein.

08. Hier volgt een rustpauze, met uitleg over dit gebied.
09. Bij vertrek van fabriek rechtsaf en onmiddellijk weer linksaf, de Ant. Stevenslaan inrijden.
10. Bij kruising rechtsaf.
11. Einde verharde weg linksaf (Looymansstraat). U komt nu bij de 'Kempense Veste'.
12. Bij achterzijde 'Kempense Veste' linksaf een assenweg op.
13. Voor de tennisvelden linksaf. Na 20 m rechtsaf.
14. Einde Lindenlaan linksaf.
15. Einde St. Josefstraat rechtsaf.
16. Tweede weg rechts (Sepulchrestraat).

17. Weg oversteken (Boszicht) volgen.
18. Bij einde klinkerweg, de assenweg volgen.
19. Spoorweg oversteken en linksaf slaan (kiezelweg).
20. Tweede spoorwegovergang, recht door.
21. Op splitsing rechtsaf (Klein Schoot).
22. Bij einde Klein Schoot(straat) de weg oversteken. linksaf slaan en onmiddellijk weer rechts af. Zie 14.
23. Voor de sporthal rechtsaf (Poelderstraat). Zie 15.
24. Einde straat linksaf.
25. Einde weg rechtsaf.
26. U komt nu weer op de Nieuwstraat richting Markt Budel.

1. De Immenhof.

Wat is de Immenhof? Ter verduidelijking: imme is het oud-Nederlands woord voor bij, denk aan im-ker.

Het is een tuin met bomen, heesters, vaste planten, maar ook met zogenaamd 'zaaigoed', allerlei soorten planten dus, die echter één eigenschap gemeen hebben, nl. ze leveren voedsel voor de bijen te weten nektar en stuifmeel, of één van de twee.

Er is ook een bijenhal, een model-bijenhal, waar veilig bijen en imker aan het werk gezien kunnen worden.

Schoolklassen kunnen een excursie aanvragen.

Maar er zijn nog meer doelen, de imkers zelf willen de voor deze streek bruikbare drachtplanten bevorderen waar dat mogelijk is.

De tuin is voor al deze doeleinden speciaal ingericht. Er is een wildeplantenhoek, een kruidenhoek, borders voor bomen en heesters, een paar hoeken met siertuingewas, een moestuin etc.

Voor publiek gratis toegankelijk.

2. De Baronie van Cranendonk.

Het gebied waarin u zich nu bevindt, heet de Baronie van Cranendonk. Het omvatte het kasteel Cranendonk, gelegen aan de Aa en de onderhorige plaatsen Maarheeze, Soerendonk en Gastel.

Het slot Cranendonck wordt voor het eerst vermeld in 1270. Heer Dirk van Altena was vrijwel zeker eigenaar van slot en landerijen. Later kwam het in verschillende handen, waarna het kasteel in 1673 door de Fransen is verwoest.

Na de nederlaag van Napoleon, wordt Cranendonck als domeingood verkocht.

In 1847 is J. de Jong uit Stratum (Eindhoven) eigenaar van de ruïne met omliggende grond en boerderijen.

Een daarvan was de Cranendonckse Hoef, gebouwd na 1673 die op de plaats stond van het huidige gemeentehuis.

Een zekere Hovenaars uit Geldrop heeft de Hoef afgebroken en verbouwd tot landgoed Cranendonck.

Op 31 mei 1938 kocht de gemeente het landgoed. Thans is het in gebruik als gemeentehuis.

3. Kerkstraat Maarheeze.

Er staat hier een R.K. kerk van de H. Gertrudis, gebouwd in 1909-1910.

Het is een Neo-Romaanse kerk met driebeukige kruisvormige plattegrond en veelhoekig koor.

De kerk is gebouwd door architect L. de Vries.

De pastorie is gebouwd in 1821 en bestaat uit ouder metselwerk. Hier zien we ook de R.K. begraafplaats. De muren hiervan bestaan uit bakstenen met ezelbrugdekking en zijn begroeid door verschillende soorten varens.

4a. Kerkstraat 2A Maarheeze.

Het café 'Het Pandje' was vroeger een boterfabriek en eierbond. Boven de toegangsdeur ziet u de eerste steen. Aan de voorzijde van het gebouw ziet u een trap met bordes. Voor het laden en lossen van de produkten was dit uitermate geschikt.

4b. Oranje Nassaulaan 1 Maarheeze.

Dat Maarheeze een oude café heeft wist u al. Maar dat café-restaurant 'Hof van Holland' is waarschijnlijk gebouwd in 1734. Het is een voorbeeld van ouder, aan teutenhuizen verwant dorps huis met typische topgevels. Vroeger ook pleisterplaats voor het wisselen van paarden. De oude stal is in de '60er jaren vervangen door een moderne zaal.

5. Stationsstraat 75 Maarheeze.

'De Ark' is de naam van alweer een café-restaurant. Het is gebouwd uit een typische Brabantse langgevelboerderij. Het café-gedeelte stamt uit 1909, de stal mogelijk uit de 18e eeuw. De bestaande spanten van de stal en schuur zijn gehandhaafd, evenals het interieur voor een deel.

6. Hockeyclub Maarheeze.

Dit is een hockeyveld dat in 1968 ten behoeve van de hockeyclub Maarheeze is voorzien van kunstgras.

Dit bestaat uit een laag wit zand, waarop 30 cm. lava, welke een doorlatende mat (soort ondertapijt) vormt, waarop een kunststof mat is gelegd. Er wordt ingestrooid

met zand, om er voor te zorgen dat de vezels rechtop blijven staan.

In de buurt is de Hugterheide. Hier gaan we nu terug tot de bronstijd. Er bevonden zich zo'n 10 grafheuvels uit die tijd.

7. Het Grenskerkmonument.

U bent aangekomen bij boerderij 'de Grashut' en het Grenskerkmonument. Waarom hier een kerk staat zult u zich misschien afvragen?

De geschiedenis van dit gedenkteken gaat terug tot de Vrede van Munster. Weert lag niet in Staats-Brabant, dus in het buitenland, en zo werd het een uitwijkplaats voor katholieken uit Staats-Brabant dat onder protestants bestuur stond. Katholieken uit Maarheeze, Leende en Heeze, Sterksel, Soerendonk en Budel kwamen voor hun godsdienstoefeningen bijeen in de buurt van 'de Grashut'. Omstreeks 1650 werd hier de 'grenskerk' gebouwd. De diensten werden verzorgd door de Minderbroeders. Het 'kerkje' is in 1956 weer 'opgebouwd'.

8. Grenspaal van "Oude Meulenstat van Hugten" (Ligt niet op de route!)

De grenspaal staat op de grens van Maarheeze, Nederweert, Weert en Someren. Deze grenspaal werd geplaatst in 1548. Hij heeft het volgehouden tot het jaar 1744. In 1717 had hij nog een herstelbeurt gehad. In 1744 lag hij in stukken. Uit Luik werd een nieuwe hardstenen paal gehaald en in 1745 officieel geplaatst. Het is deze paal die nu in ere hersteld is. Twee jaar geleden was de paal tijdens werkzaamheden omver gereden.

9. Café van de Wildenberg,
Noord Brabants - Limburgs landschap,
Café 'Blaakven, dwaalkruisen.

Tegen het einde van de Franse tijd kwam er naast de post-route over de Geuzendijk een tweede postroute van Weert naar Eindhoven. Tot 1970 stond tegenover van de Wildenberg een huisje met het jaartal 1812 dat deel uitmaakte van de zogenaamde Maarheezerhutten. Het deed van 1795-1810 dienst als grenskantoor omdat toen hier de grens tussen Frankrijk en Nederland liep. Behalve als grenskantoor deed het ook dienst als herberg en paardenwisselplaats. Ook later in de zogenaamde Belgische periode lag hier de grens tussen Limburg en Brabant (Holland). Dit geldt ook voor de Geuzendijk met het huisje 'In 't Blaakven' (jaartal 1806).

Het Weerterbos is landschappelijk en natuurwetenschappelijk van zeer hoge waarde. Het Limburgse deel kenmerkt zich door relatief veel loofhout waaruit Weert vroeger zijn zware eiken balken haalde. De Brabantse bossen bestaan voornamelijk uit naaldhoutbeplantingen met slechts weinig loofhout. Door de afwisseling van voedselrijke gronden (bouwland en weidegrond) en voedselarme gronden (bos en struikgewas) kunnen plant en dier voldoende voedsel vinden om zich in stand te houden.

Vanaf 'Het Blaakven' richting Budel staat een Dwaalkruis. Het is een houten kruis met een smeedijzeren crucifix. Zo'n kruis werd opgericht als waarschuwing voor de mensen die door een gevaarlijke streek moesten trekken en wordt dus 'Dwaalkruis' genoemd. Er zijn hier in de vroegere eeuwen inderdaad heel wat mensen verdwaald op de uitgestrekte heidevelden, waartussen zich gevaarlijke moerassen bevonden. Volgens sommige verhalen zou ter plekke al in 1587 een kruis zijn opgericht ter nagedachtenis van hier omgeko-

men mensen. Waarschijnlijker is het dat dit kruis pas in 1786 werd geplaatst, toen drie Weertenaren, die naar de markt in Budel gingen in deze omgeving zijn verdwaald en omgekomen.

Verderop staat het Russelskruis. Het was vervallen en is door de Weerter industrieel Russels weer opgeknapt.

10. Het Grensmonument op de Geuzendijk (ligt niet op de route!).

Op de grens van de provincies Noord-Brabant en Limburg bevindt zich het Grensmonument, opgericht in 1952. Op iedere zijde staat een tafereel met de volgende voorstellingen

- Geuzen uit Weert die naar Budel ter kerke gingen en daar onder Weerter geestelijken die na 1795 naar Budel vluchtten.

- Kramers en lakenhandelaren uit Weert op weg naar Antwerpen.
- Strijd tussen Weert en Budel van de plaatselijke schutterijen.
- Een voorhistorische jacht met pijl en boog en urnenmaken met daaronder Romeinen in deze streken.

Aan de bovenzijde zijn de 4 wapenschilden van Nederland, België, Limburg, Noord-Brabant, Weert, Budel, Cranendonck (Maarheeze) en Horne aangebracht. Het 'eerste' monument ging sterk in kwaliteit achteruit en daarom is het twee jaar geleden vervangen door een 'nieuw van een geheel ander materiaal.

11. Vliegveld Budel (ligt niet op de route!).

Het vliegveld is in 1970 aangelegd. Het is een luchtvaartterrein voor zowel het nationale als het internationale luchtverkeer tot maximaal 6 ton. Het wordt gebruikt door:

- De overheid; voor bosbrandcontrole, milieu-inspectie en politie-opdrachten.
- Het zakenleven (luchttaxi's).
- Vliegopleidingen. Naast vleugelvliegtuigen in de toekomst ook voor helicopters ook t.b.v. de nationale luchtvaart-school.
- Recreanten: gemotoriseerd zeilvliegen (Ultra Light vliegtuigjes).

Binnenkort komt bij het vliegveld een bedrijventerrein. Om het vliegveld beter geschikt te maken voor o.m. zakenvluchten zal de baan worden verhard.

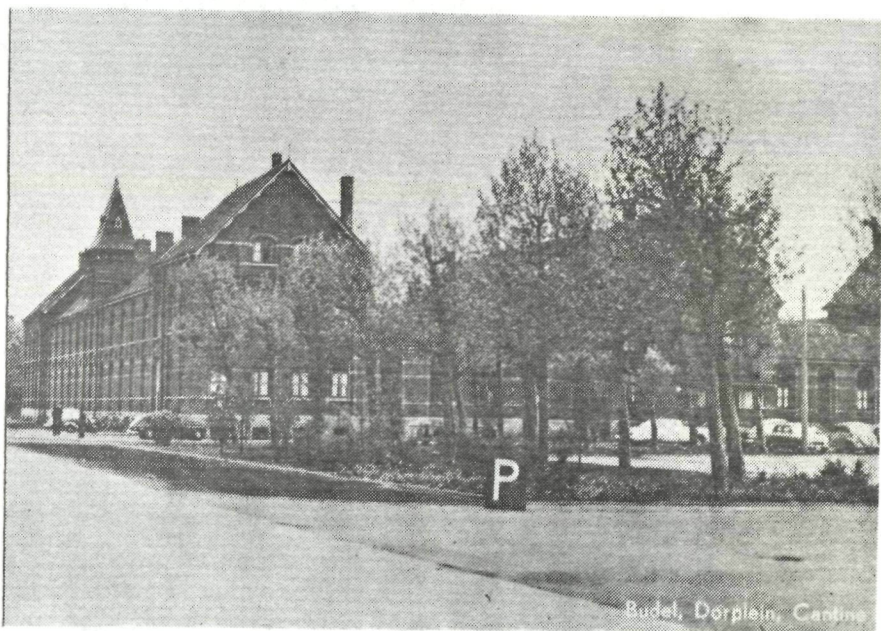
12. Urnenvelden Weert.

Bij de Urnenvelden van Weert staat U bij een voor West Europa zeldzaam en uniek gebied qua variatie aan verschillende types grafheuvels en begraafstijlen. Bovendien is het grote aantal heuvels uniek.

Oorspronkelijk waren 68 grafheuvels bekend waarvan er nu 10 hersteld zijn. Maar na onderzoek van de afgelopen twee jaar door de Universiteit van Amsterdam heeft 120 nieuwe grafheuvels aan het licht gebracht. Het is de bedoeling om de grafheuvels en het urnenveld te restaureren of te conserveren.

13. Moerasgebied bij de Zinkfabriek.

Het moerasgebied ligt ook in de nabijheid van de Zuid Wilmsvaart. Deze werd door Willem I tussen 1822 en 1826 aangelegd tussen Maastricht en Den Bosch. Ook zichtbaar is nog een defensiedijk. Ze lag in een inundatiegebied tijdens de Tweede Wereldoorlog en was onderdeel van de Peel-Raamstelling. Bij de ingang van de Zinkfabriek ziet men nog een bunker, een andere in de omgeving heeft men laten ontploffen.

De moerasgebieden zijn nu broedplaatsen voor o.a. meeuwenkolonies en ganzen en ze vormen gewaardeerd viswater.

De Zinkfabriek is gebouwd door de Waalse familie Dor. Aanvankelijk was de zinkwinning een thermisch proces. In 1973 ging men over op een elektrolytisch proces. In het dorp Dorplein (en dus niet Dorpplein of Dorpsplein) treft men voor Noord Brabant zeer typische bouwstijlen aan. Kenmerkend zijn de arbeiderswoningen en de villa's. Ook de 'Cantine' is een zeer typisch gebouw.

14. De molen 'Janzona' aan de Grootshoterweg.

Het mag uniek genoemd worden in Noord Brabant dat een dorp maar liefst drie gerestaureerde molens bezit. Het betreft de molens 'Zeldenrust' en 'Nooitgedacht' beiden in Budel-Dorp en de molen 'Janzona'. Deze molen 'Janzona' is al de tweede op dezelfde plaats, nadat de eerste (uit 1921) in 1937 afbrandde.

De Janzona is in 1937 van Venlo naar Budel gebracht. Janzona betekent = zoon van Jansen =. Het is een achtkantige bergkorenmolens.

Na een grondige restauratie in 1980 is hij weer helemaal maalvaardig.

Molen Janzona

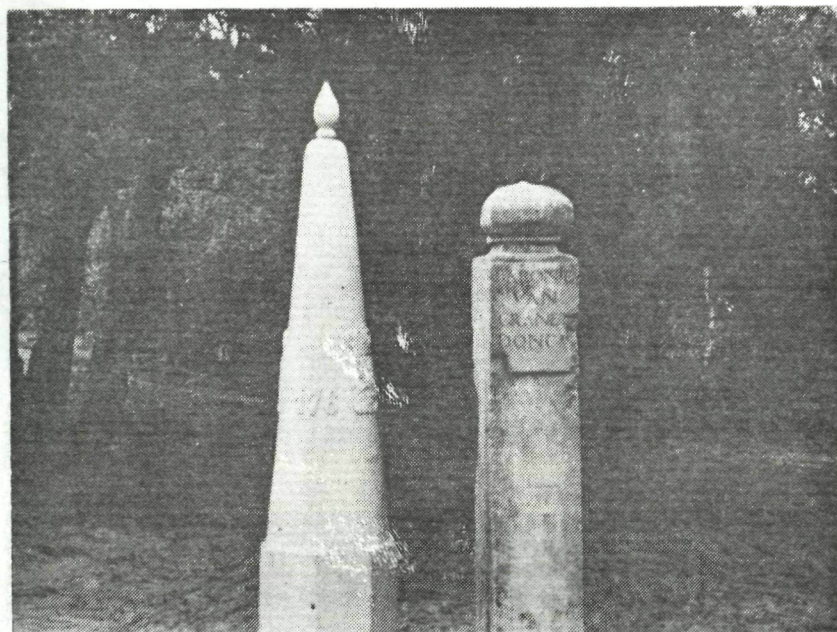
15. Sporthal 'de Schulp'.

De koepelvormige sporthal is ontwikkeld door de Fa. Temcor uit Amerika volgens de geodetische meetkunde. De koepel is samengesteld uit voorgefabriceerde elementen van hoogwaardig aluminium met een zeer laag eigen gewicht van 20 kg per m². De koepel bestaat uit een ruimtelijk vakwerk samengesteld uit een aluminium buisconstructie, waaronder door aluminium panelen gevormde viervlakken zijn bevestigd. De isolatie bestaat uit een 4 cm dikke spuitisolatie op basis van cellulose.

Door de vorm van de koepel en de isolatie methode ontstaat een zeer goede akoestiek met zeer lage nagalm.

FIETSTOCHT HEEMKUNDIG WERKKAMP
VRIJDAG 5 AUGUSTUS 1988.

01. Vertrek bij het Schepenhuis op de Markt te Budel.
02. Op het einde van de Markt bij de HEMA rechts, Marktstraat.
03. Eerste weg rechts, Molenstraat wordt daarna Herenstraat.
04. Voorrangskruising oversteken. Herenstraat gaat over in Voorterdijk.
05. Na waterovergang (Aa) rechts (onverhard).
06. Bij verharde weg rechts, Grensweg.
07. Tweede weg links, St. Cornelisplein gaat over in Dijk.
(Zie beschrijving 16.)
08. Bij splitsing rechts aanhouden.
09. Bij paddestoel 21258 links, Heikant gaat over in Gastelse Heikant.
10. Bij rood-wit hek rechtsaf fietspad volgen.
(Beschrijving 17 gaat over de dubbele paal. Desgewenst kunt u doorfietsen tot bij de dubbele paal en daarna terugrijden tot het rood-witte hek).

'D'n Dubbele Paal'

11. Fietspad vervolgen tot aan verharde weg (vijfsprong). Linksaf grintfietspad richting Valkenswaard. Steeds richting Valkenswaard aanhouden. (Zie beschrijving 18.)
12. Bij verharde weg (paddestoel 21554) linksaf richting Achelse Kluis).
13. Kreuzing bij Achelse Kluis oversteken de oprijlaan op. (Eenrichtingsweg toch inrijden.) (Zie beschrijving 19.)
14. Voor de ingang naar links en voor de landbouwschuur rechts
15. Eerste verharde weg rechts, Weltevreden.
16. Voorrangsweg oversteken en linksaf fietspad volgen. (Niet de fietsstrook langs de weg.) Steeds fietspad blijven volgen en hierbij drie keer een weg oversteken.
17. Bij vierde wegkruising linksaf richting Achel-centrum.
18. Einde weg rechts.
19. Richting kerk volgen. Bij voorrangsweg links, direkt na de kerk rechts.
20. Parochiaal centrum = rustpunt.
21. Bij parochiaal centrum weg vervolgen van de kerk af.
22. Bij rotonde richting 'Boskerkhof' volgen, Orchideeenlaan.
23. Bij weg Grote Haart naar links richting 'Boskerkhof'. (Zie beschrijving 20.)
24. Verharde weg links aanhouden. Weg gaat over in Nobellaan.
25. Na ingang Boskerkhof links richting Grafheuvels. (Zie beschrijving 20.)
26. Bij vijfsprong na bruggetje rechts. (Zie beschrijving 21.)
27. Na 'Waagruine' links richting Tomp, Tomperweg. (Zie beschrijving 22.)

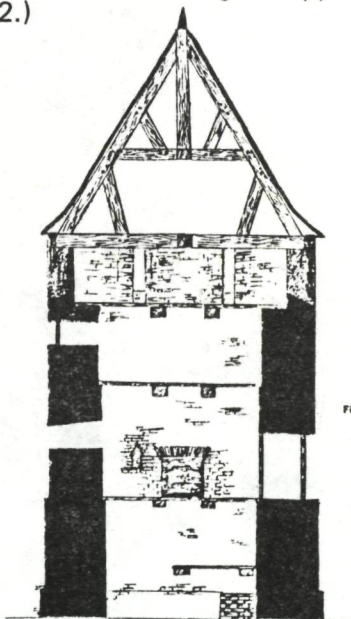

Fig. 15. - DOORSNEDE VAN DE TOMP TE ACHEL.

28. Bij Tomp terugrijden tot begin Tomperweg en hier linksaf.
29. Einde weg linksaf, Molendijk. (Zie beschrijving 21.) Bij de waterovergang lag vroeger 'Het Mulke'.
30. Eerste verharde weg rechts, De Bauwelkers (richting De Bever).
31. Einde weg rechts.
32. Weg vervolgen, rechts aanhouden langs kasteel Beverbeek. (Zie beschrijving 23.)
33. Einde verharde weg links, richting Achelse Kluis.
34. Eerste verharde weg rechts, Ruitersstraat.
35. Voor waterovergang links fietspad langs water (plusminus 20 m.) volgen en daarna rechtsaf fietspad volgen. (Zie beschrijving 25.)
36. Bij einde fietspad harde weg vervolgen, Berg.
37. Weg vervolgen, na beek (Aa) gaat Berg over in Driebokstraat
38. Einde weg rechts en meteen links, Vincent van Goghlaan.
39. Einde V.v.Goghlaan links, Dorpsstraat.
40. Einde weg links en meteen rechts, Marktstraat, Markt, Schepenhuis. Eind.

BEZIENSWAARDIGHEDEN
FIETSDAG VRIJDAG, 5 AUGUSTUS 1988

16. De kapel van de H. Cornelis te Gastel.

Het vermoedelijke bouwjaar is 1860. De oude kapel is toen wegens bouwvalligheid afgebroken. In 1929 heeft met toestemming van de bisschop monseigneur A.F. Diepen een ingrijpende verbouwing van de kapel plaatsgevonden, waar priesters uit Budel de H. Mis kwamen lezen op feestdagen.

St. Corneliskapel te Gastel

Ook werd toen al getracht de paters van de Achelse Kluis te bewegen, speciaal voor de ouden van dagen de H. Mis in de kapel te verzorgen. Men was bereid de nodige voorzieningen voor het ophalen en wegbrengen van de paters te treffen. De kapel is in 1976 opnieuw gerestaureerd.

17. De grenspaal aan de Katteput of Dubbele Paal.

Dit is het meest westelijke punt van de Baronie Cranendonck. Vroeger paalden hier drie heerlijkheden, n.l.: Heeze - Leende, Cranendonck en Grevenbroek (Hamont-Achel-Lille) Na het verdwijnen van deze Heerlijkheden paalden hier 4 ge-

meenten n.l. Budel, Leende, Soerendonk en Hamont. Ook Soerendonk bestaat als zodanig niet meer want dat is in 1925 bij Maarheeze gekomen. Bij de afbakening van de Rijksgrens tussen Nederland en België is naast de Baroniepaal een ijzeren grenspaal gezet met het nummer 176 en het jaartal 1843. Vanaf die tijd wordt dit punt in de volksmond 'd'n Dubbele Paal' genoemd. Deze grenspaal is in 1955 een drietal meter verzet. Bij de opmeting van de rijksgrens door het kadaster in verband met de ruilverkaveling van de 'Strijper AA' kwam dit aan het licht. Op 18 juni 1979 om 10 uur heeft men hem weer teruggezet, waardoor 1200 vierkante meter grond weer bij Nederland kwamen te horen.

18. Het Leenderbos en de Grote Heide.

In het begin van deze eeuw was het natuurgebied wat nu 'Leenderbos' heet nog een grote zand- en heidevlakte met her en der eeuwenoude beuken en eiken. Een woestijn dus, moeilijk begaanbaar voor de mens mede door het grote aantal vennen en drassige beekdalen van de AA en de Tongelreep. Toch heeft de mens in het verre verleden ook in dit woeste natuurgebied zijn sporen achtergelaten.

Diverse vuursteenvindplaatsen, een urnenveld, een grafheuvel enz. tonen aan dat de mens van oudsher domicile gekozen heeft in de omgeving die wij nu 'Leenderbos' noemen. Een Romeins graf nabij de Achelse Kluis wijst ook op de aanwezigheid van de Romeinen in dit gebied aan het begin van onze jaartelling. Eeuwenlang kon de natuur in dit gebied zijn gang gaan tot in de dertiger jaren van deze eeuw de mens deze natuurlijke voortgang definitief zou verstoren. Op plaatsen zelfs tot 1.70 m. diep werd de bovenlaag omgespit. Het natuurgebied werd middels een werkverschaffingsproject in de crisistijd omgevormd tot het huidige Leenderbos.

Niet alleen de oppervlaktelaag van het natuurgebied maar ook de natuurlijke waterhuishouding werd grondig verstoord door het graven van ontwateringsgreppels. Veel natuurlijke vennen en drassige beekdalen verdwenen daardoor. Diverse delen van het gebied werden zelfs geëgaliseerd voordat met de bosaanplant werd begonnen.

Gelukkig beperkten zich de werkzaamheden tot een oppervlakte van ca. 10 vierkante kilometer zodat een deel van het eeuwenoude natuurgebied volledig behouden bleef. De 'Grote Heide' is een van de gebieden die niet omgespit werden. De fietser die nu door de 'Grote Heide' van Budel naar

Valkenswaard fietst geniet op de 'Grote Heide' dus van een stukje ongerept natuurschoon. Als hij zijn weg over deze zogenaamde 'Budelse Baan' vervolgt, passeert hij ook de Hasselsvennen. Ook deze bleven onberoerd door de schop van de werkers. Nabij deze Hasselsvennen bevindt zich nog een oude 'Tobhut'. Vanuit een 'Tobhut' vingen de 'Tobbers' de valken die later afgericht werden voor de jacht. Daarna werden de afgerichte valken voor vaak veel geld verkocht aan de Europese adel. De 'Tobbers' waren dan ook geen tobbers in de huidige betekenis van het woord.

In de 17e eeuw werd in het zuidelijk deel van dit gebied een schuurkerk gebouwd. Voor de toenmalige katholieken uit Budel, Gastel en Soerendonk was dit één van de mogelijkheden om de in eigen dorp verboden kerkdiensten te bezoeken. Deze schuurkerk zou later de aanleiding vormen tot het bouwen van de 'Achelse Kluis'. In een gedeelte van het Leenderbos, nabij Gastel, wordt nu een proef genomen met IJslandse wilde paarden (pony's). Men wil o.a. nagaan hoe deze beesten zich in deze natuur kunnen handhaven.

Het is te hopen dat de ongerepte natuur van de 'Grote Heide' nog lang behouden blijft al doen de weggooide blikjes en ander afval het ergste vrezen. Er zijn nog natuurliefhebbers die de moeite nemen de troep van anderen op te rapen en op de juiste plaats te deponeren, maar hoelang nog?

19. De Achelse Kluis.

De Achelse Kluis vindt haar oorsprong in een uit 1648 daterende grenskerk (schuurkerk) waarin tijdens de godsdienstvervolgingen katholieken in het geheim hun geloof beleden. Na de opheffing van de vervolgingen in 1672 raakte de grenskerk in verval.

Broeder Peter van Ennetten, een Eindhovense burgemeesterszoon, nam het initiatief om nabij deze gewijde plek een eremitage of hermitage (kluis) te stichten, die in 1686 tot stand kwam. Toen het domein in 1846 werd gekocht door de Abdij van Westmalle ontstond het huidige Trappistenklooster, dat in 1871 tot Abdij werd verheven (Sint Benedictus Abdij). De oorspronkelijke kloostergebouwen, daterend uit 1865, werden in 1945-1950 herbouwd.

TRAPPISTEN - ABDIJ
ACHEL

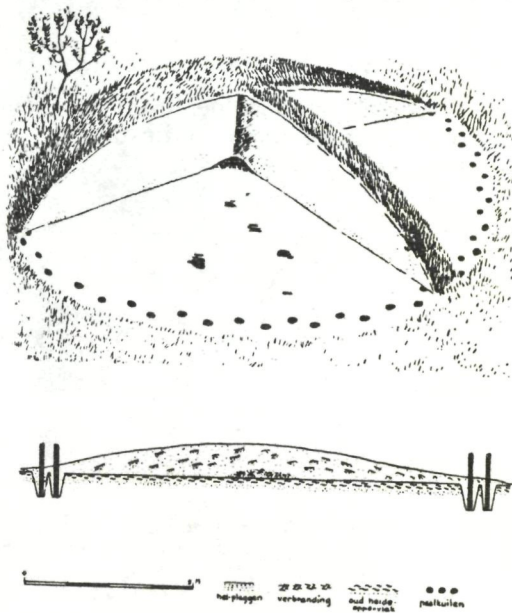
De 'Achelse Kluis'

Op de terreinen van de Kluis staat een grenspaal uit 1843 met het Nederlandse en Belgische wapen.

Rust, bezinning, gebed en gemeenschapsleven bepalen de sfeer in de Achelse Kluis, die met exploitatie van een gemengd landbouwbedrijf (met o.a. rechtstreekse verkoop aan het publiek) in haar onderhoud voorziet. Vanuit de Achelse Kluis werden stichtingen in Echt en Diepenveen (Nederland) Rochefort en Kasanza (het vroegere Zaïre) gerealiseerd.

20. De Urnenvelden.

Op de grens van Hamont en Achel werden twee grafvelden blootgelegd: een grafveld uit de late Bronstijd (ca. 900 v. Chr.) en een grafveld uit de IJzertijd (ca. 700 v. Chr.)

*Afbeelding en doorsnede van een grafheuvel uit de bronstijd in Limburg, \pm 1800 voor Christus.
(De donkere plekken zijn paalgaten.)*

Ze zijn gedeeltelijk in hun oorspronkelijke staat teruggebracht. Rond enkele heuvels bevinden zich een kringgreppel en een palenkrans. De grafvelden bestaan uit verschillende graftypen. De gevonden urnen worden bewaard in het Gemeentehuis te Hamont en in het Gemeenschapshuis te Achel

21. De Waag en Het Mulke (watermolen).

In de nabijheid van het Mulke stond het Waaghuis van Grevenbroek waar in de 18e eeuw en later de molenrechten werden geïnd. Om het waagloon te kunnen bepalen, werd dit Waaghuis in 1771/'75 opgericht door Hamont, Achel en Sint Huibrechts Lille op een plaats tussen de watermolen (het Mulke) en de toenmalige standaard-windmolen die in 1800 in een storm werd verwoest. Bij dit waaghuis was een grote stal voor de paarden en de ossen, die daar werden gestald terwijl men op het malen wachtte. Er heerste dikwijls een grote bedrijvigheid. Later is het Waaghuis omgevormd tot een gewone hoeve. Nu is het nog slechts een ruïne.

22. De Tomp.

Dit is een van de weinig bewaard gebleven voorbeelden van een uit een toren met ophaalbrug bestaande primitieve burchtvorm (mottoren).

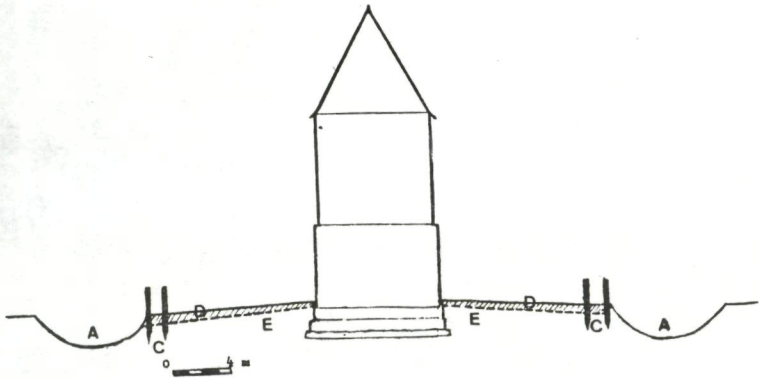

Fig. 13. - SNEDE VAN TOMP EN TOMPHEUVELTJE.

- A. gracht.
- C. hoofdpalen van de palissade, onder aangescherpt.
- D. ophoging van de burchtheuvel.
- E. oorspronkelijke zacht hellende heuvel uit wit zand.

De Achelse Tomp werd gebouwd in 1309 door Willem van Boxtel, de voogd van het kloosterdomein van Sint Servaas van Maastricht, dat later Grevenbroek heette. De burcht diende als nooddoren waarin men zich kon terugtrekken bij belegeringen etc.. Om de toren, die op een 'heuvel van 30 m. diameter stond, liep een gracht van 8 meter breed en aan de binnenzijden van deze gracht was een 2 meter hoge muur van aarde en houtwerk opgetrokken, een zgn. palissade.

In de 15e eeuw werd op enige afstand van de oude Tomp de nieuwe burcht Grevenbroek gebouwd, zodat de Tomp geen dienst meer deed.

De oude Tomp is in 1968 gerestaureerd.

23. De Laathoeve en Kasteel Beverbeek.

Behalve de Tomp en het slot bezat de Heer van Grevenbroek nog een tiental hoeven en kleine bezittingen alsmede drie molens. Het best bewaard gebleven van de hoeven is de reeds in 1360 als zodanig vermelde hoeve Beverbeek. Deze machtige boerderij, omringd door grachten en voorzien van twee inrijpoorten, is nu eigendom van de Leuvense Universiteit.

In de nabijheid van de boerderij ligt het kasteel Beverbeek uit 1889.

24. De Grafsteen van Dr. A. Mathijssen,
bij de kerk van Hamont (ligt niet op de route!)

Antonius Mathijssen werd op 4 november 1805 te Budel geboren. In 1837 promoveerde Mathijssen tot doctor in de genees- en heelkunde aan de universiteit van Giesen (Dld.)

In 1851 deed Dr. Mathijssen te Haarlem een opzienbarende nieuwe ontdekking, namelijk een bruikbaar gipsverband. Dit gipsverband deed snel opgang en vond allereerste grote bewondering en daadwerkelijke toepassing. Dr. Mathijssen kreeg hiervoor vele onderscheidingen. Op 1 april 1860 werd Dr. Mathijssen in rang van luitenant kolonel, arts van het Nederlandse leger, gepensioneerd, waarna hij terugkeerde naar Budel. In 1875 verhuisde hij naar Hamont, waar hij op 15 juni 1878 overleed en begraven werd.

Het ziekenhuis Oog in Al, gemeente Utrecht, is naar hem genoemd en heet derhalve 'Dr. Mathijssen Ziekenhuis'.

25. Douanepaal 'Op den Ezelen' grenspaal 174.

Deze douanepaal langs de oude weg van Budel naar Achel of vanaf Soerendonk via Gastel naar Achel, stond ongeveer 100 meter voor grenspaal 174 bij de rioolbeek op den Ezel achter de Berg in Budel. Deze weg was vroeger een zeer belangrijke doorgaande weg. Vanaf Budel of Gastel en Soerendonk ging men via de Ezel (= weg over een duiker in een beek: hier rioolbeek of achterste loop geheten) en via Beverbeek naar Achel.

Douanepaal 'Op d'n Ezel'.

Deze weg naar Achel kruiste bij de douanepaal van Hamont naar Leende. Deze douanepaal is tijdelijk weg geweest.

Twee douanepalen werden n.l. bij de officiële opening van het raadhuis in Cranendonck in 1940 door een comité uit Budel, met goedkeuring aan de raad van Maarheeze geschonken. Het comité zag de palen aan als grenspalen van de vroegere Baronie.

Een van de twee genoemde palen werd bij de bevrijding in 1944 door een Engelse tank aan stukken gereden en is zo voorgoed verloren gegaan.

De palen stonden aan weerszijden van de Jan van Schoonvorstlaan bij de provinciale weg.

De ene overblijvende paal is door de gemeente Maarheeze teruggegeven aan Budel en op 8 mei 1981 weer op zijn oorspronkelijke plaats teruggezet.

BEZIENSWAARDIGHEDEN LOOPTOCHT BUDEL VRIJDAG, 5 AUGUSTUS 1988

1. De Budelse brouwerij.

'n Verankerd begrip.

In het centrum van Budel staat een van de weinige zelfstandige brouwerijen die Nederland nog rijk is, genaamd Budelse Brouwerij B.V., Deze brouwerij is in 1870 opgericht door Gerard Arts onder de naam Brouwerij 'De Hoop'. Het symbool van de hoop, een anker, komt nog in het embleem van de brouwerij voor.

In de beginjaren werd er naast de brouwerij nog een boerderij ge-exploiteerd, waarschijnlijk om een bredere basis te hebben. Tevens konden de verwerkte grondstoffen uit de brouwerij nuttig worden gemaakt in de boerderij. Deze situatie bleef tot 1929 gehandhaafd.

Rond de eeuwwisseling telde Budel nog drie brouwerijen, de andere twee zijn rond 1920 'opgehouden'.

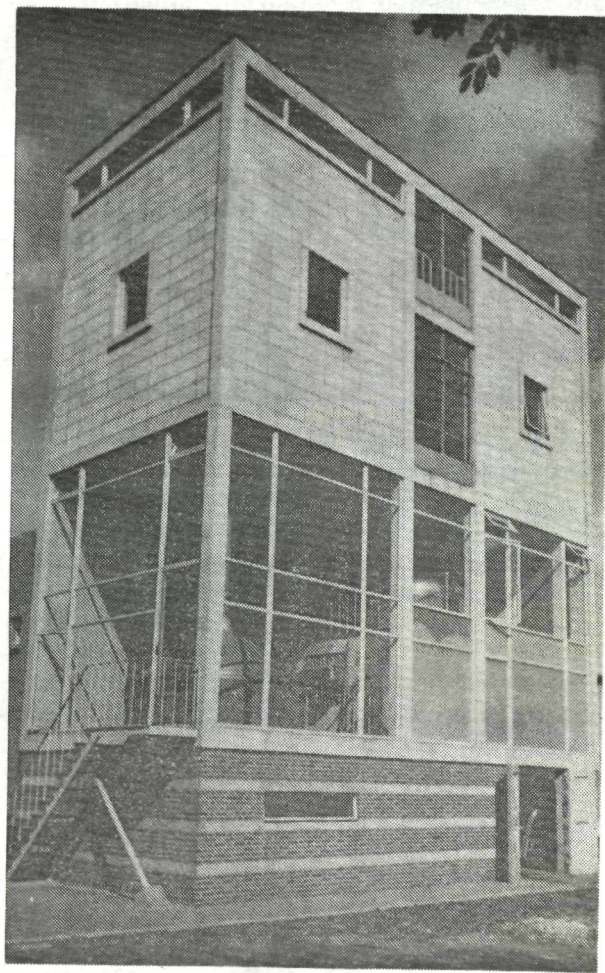
Typisch Brabants bier.

De Budelse Brouwerij is een familiebedrijf gebleven, dat nu wordt geleid door de vierde generatie Arts. Het behoort tot de kleinere brouwerijen in Nederland. Het afzetgebied is van oorsprong op de streek, Oost-Brabant, georiënteerd.

Budels Bier is ook duidelijk een bier uit de regio. Budels Bier wordt gemaakt van kraakhelder, zacht Brabants water. Ook hiervoor staat de brouwerij zelf garant, daar men over eigen bronnen en een zuiveringsinstallatie beschikt. De andere elementen die de basis vormen voor een kwalitatief goed bier zijn raszuivere brouwgerst, de meest verfijnde hopsoorten en een gistcultuur met een heel eigen karakter.

Brouwen: nog mensenwerk.

Wanneer men rondkijkt in de brouwerij, ziet men geen immense silo's of onpersoonlijke bedieningspanelen, maar koperen ketels, open gistkuipen en hygiënische tanks, waar de mensenhand nog over regeert. Budels Bier is nog afkomstig uit een brouwerij - niet uit een bierfabriek. De mensen

De Budelse Brouwerij.

werken er van vader op zoon, generaties lang. Ze kennen de kneepjes van het vak, ze zijn thuis in het hele brouwproces.

Zes bieren.

Door de Budelse Brouwerij worden drie ondergistende en drie bovengistende bieren gebrouwen (*):

BUDELS PILS:

Budels Pils is een pilsener met een bijzonder karakter. De edele grondstoffen, de zorg en aandacht waarmee het gebrouwen wordt geven het bier een opmerkelijk tintje. Budels Bier krijgt bovendien alle rust en aandacht om te rijpen en wordt niet gepasteuriseerd, hetgeen de smaak zeer ten goede komt.

BUDELS BOCK is echt een drank uit de oogsttijd. Vol van smaak, vol van geur. Van oorsprong een seizoensdrank, echter ook in ieder ander jaargetijde laat dit ondergistende bier van speciaal gebrand mout zich goed smaken.

BUDELS OUD BRUIN is een bier voor degene die van een zoet, zacht natuurlijk biertje houdt. Het is een ondergistend bier met een alcoholgehalte van 3.5 %.

BUDELS ALT wordt gebrouwen uit donker gebrand mout, is bovengistend, ondergaat een traditonele lagering en is niet gepasteuriseerd. Het alcoholgehalte bedraagt 5.5 %.

BUDELS PAREL is een stevig bovengistend bier met een alcoholgehalte van 6 % . Zorgvuldig geselecteerde natuurlijke hopsoorten zorgen voor een pittig en verfijnd karakter.

Budels Parel wordt gebrouwen volgens een meer dan 100-jarige traditie. Al eerder in haar bestaan onderscheidde de Budelse Brouwerij zich met het bier dat onder de naam Parel gebrouwen werd.

BUDELS CAPUCIYN is een abdijbier met een alcoholgehalte van 6.5 % . Het wordt gebrouwen van speciaal gebrand mout en dubbel gegist, na de bovengisting volgt nog een ondergisting. Hierdoor krijgt het bier een diepe zuivere en volle smaak.

Het dankt zijn naam aan de Franse Capucijnen, die in de vorige eeuw (1882-1891) in Budel een klooster hadden. Hun naam leeft nu nog voort in het Capucijnerplein, het centrum van Budel.

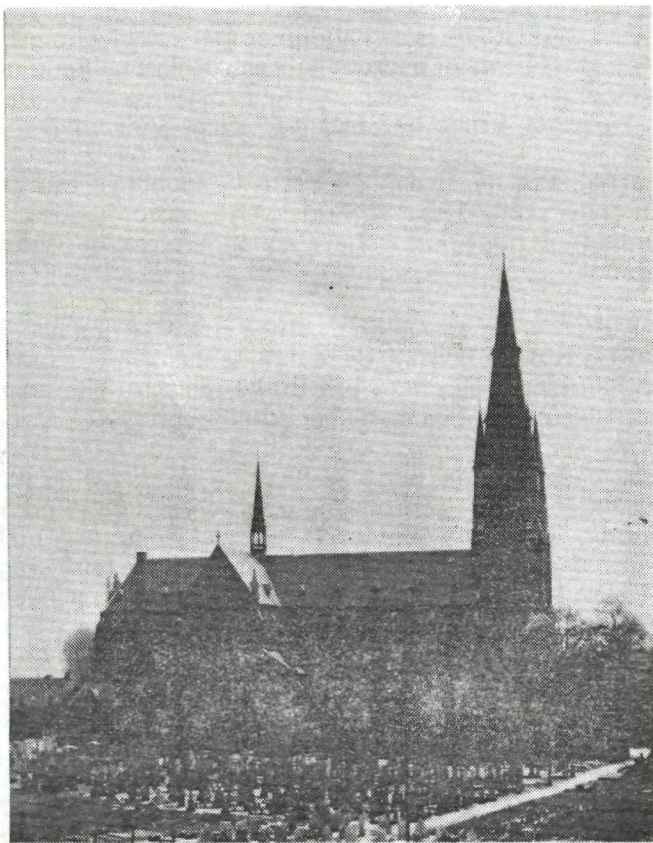
Budels Bier is een specialiteit van de streek te noemen, aangezien sinds de oprichting de verbondenheid van de brouwerij en zijn bieren aan het dorp Budel zeer groot te noemen is, wat alleen al uit de naam naar voren komt.

(*) Op basis van de wijze waarop de hoofdgisting plaats vindt, onderscheidt men bovengistend en ondergistend bier. Eenvoudig vertelt betekent dit het volgende: Bij bovengistend bier vindt de hoofdgisting plaats bij een temperatuur van 15-20 °C, en stijgt de gist tijdens de gisting naar de oppervlakte. Bij ondergistend bier is de temperatuur 5-8 °C en daalt de gist tijdens de gisting naar de bodem van de gistkuip.

2. De parochiekerk van Budel: O.L.V. Visitatie.

Een vroegere parochiekerk van Budel behoorde tot de bezittingen van de kapittelkerk van O.L.V. te Aken. Het was voor die tijd dus voor de hand liggend dat ook de Budelse kerk aan Onze Lieve Vrouw werd opgedragen. Deze parochie stamt waarschijnlijk uit de negende eeuw. Het is niet bekend wanneer de toevoeging 'Visitatie' ontstaan is. De huidige kerk werd aan het begin van deze eeuw gebouwd op de plaats waar ook de vroegere kerk stond. Dit voorgaande kerkgebouw was erg bouwvallig geworden, vooral de oude toren was in zeer slechte staat. In 1902 werd besloten de oude kerk af te breken. De toenmalige pastoor deed een geslaagd beroep op de mildheid van de parochianen. Hij

hoefde maar een keer rond te gaan om de benodigde middelen voor de eerste fase bij elkaar te krijgen. Terwijl de oude kerk nog in gebruik was werd de eerste fase van de nieuwe kerk gebouwd. De architect was Dhr. C. Franssen uit Roermond en de eerste fase werd gebouwd door aannemer G. Mestrum uit Venlo.

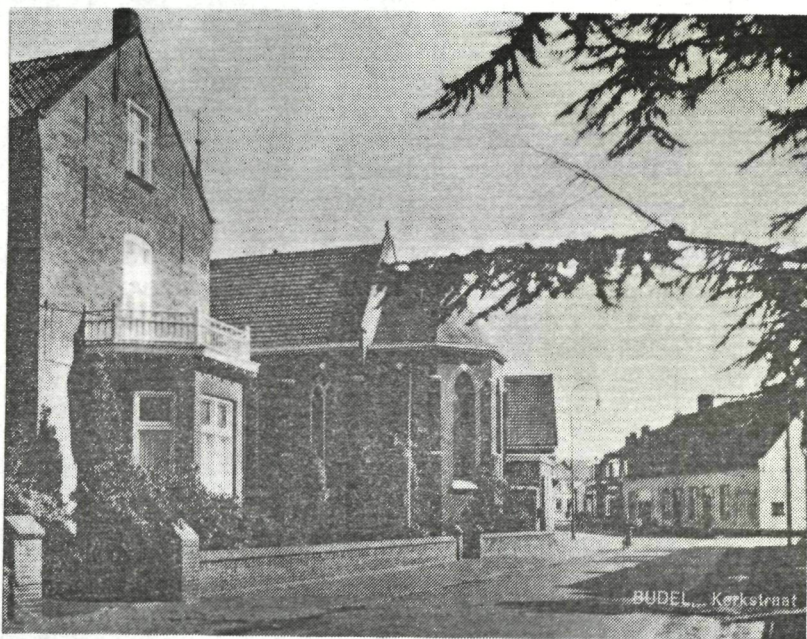
R. K. KERK, BUDEL

De kerk was bij ingebruikname al te klein. De nieuwe pastoor F. van Baars besloot weer een beroep te doen op de mildheid van de parochianen en ook hij deed dat niet vergeefs. De vraag werd nog overtroffen. In 1912 werd de kerk compleet in gebruik genomen en in 1915 geconsacreerd. De

gedenkstenen van de oude kerk zijn in de nieuwe kerk, aan de kerkhofzijde ingemetseld. In het begin van de tachtiger jaren bleek de kerk aan een grondige restauratie toe te zijn. Er werd een stichting 'Kerkrestauratie' in het leven geroepen. En weer werd er een beroep gedaan op de mildheid van de Budelse bevolking. Ook nu in deze tijd niet tevergeefs. De plusminus 12000 inwoners van Budel brachten maar liefst 1 miljoen 200.000 gulden bij elkaar om de restauratie te verwezenlijken. Op zondag 26 juni j.l. is de kerk weer officieel na de restauratie feestelijk opgeleverd.

3. Het Klooster te Budel naast de kerk.

Op 21 november 1854 vestigden zich de Zusters van Liefde uit Tilburg in Budel. Hun voornaamste taak was gelegen in het geven van onderwijs. Daarnaast hielden zij zich met diverse liefdewerken bezig. Ze zorgden voor bejaarden, zieken, wezen en daklozen. De zusters hebben in april 1988 Budel verlaten.

Links het klooster te Budel.

Bij deze gelegenheid is er een boekje uitgegeven over hun geschiedenis. Het oorspronkelijke klooster is nu grotendeels gesloopt. De karakteristieke carré voorkant met kapel en rectoraatswoning is behouden gebleven.

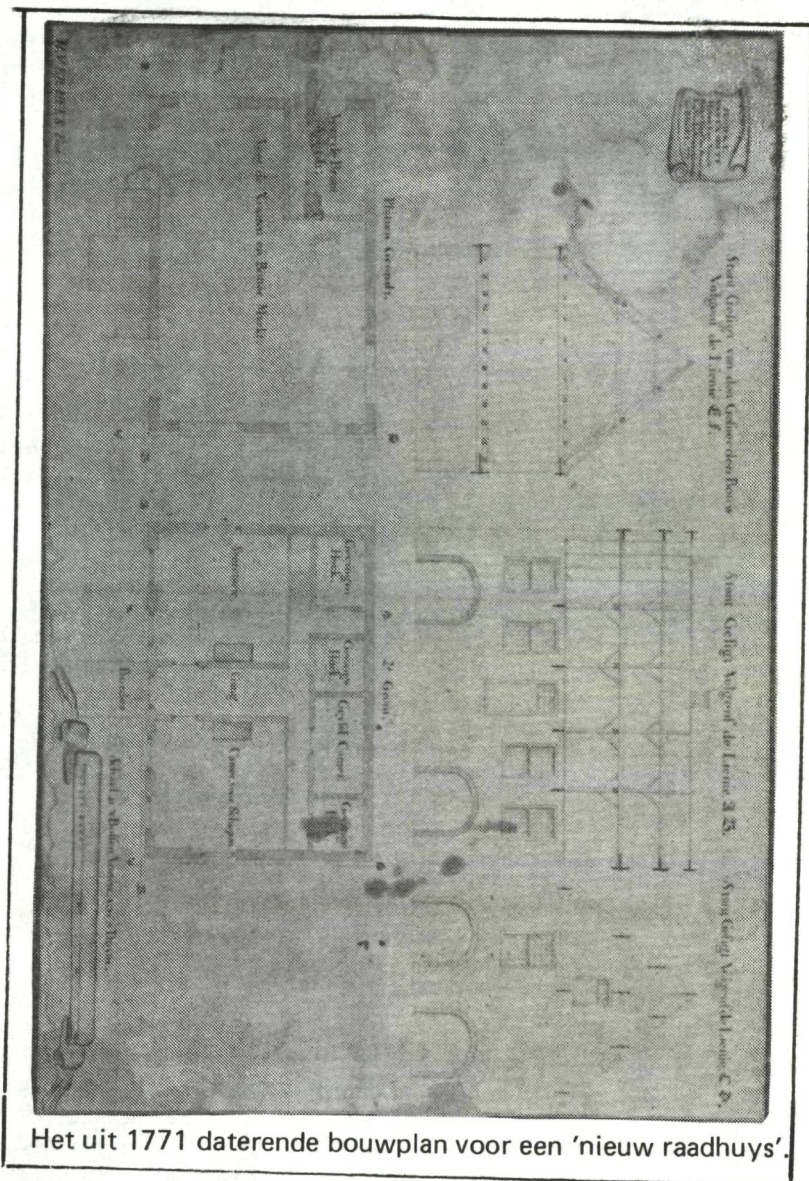
4. Het Schepenhuis in Budel

Het oudste bouwplan van het Schepenhuis dat is teruggevonden, dateert uit 1771 en werd getekend door H. Verhees. Het is nu nog ingelijst te bewonderen in het Schepenhuis. In de linkerbovenhoek van dit plan staat de volgende tekst te lezen: 'Projekt van en om te maken een nieuw botterhuys en secretarie en verder vertrekken etc. tot Budel, 1771.'

Uit het plan blijkt dat de benedenverdieping bestemd was tot overdekte marktplaats, 'gaaren en bottermarkt', waar produkten van de boerderijen uit Budel en omstreken konden worden verkocht. Het is immers zo dat de lokale overheid in die tijd de aangewezen instantie was om de dorps-economie te bevorderen. Zij stelde hiervoor dan ook de eigen ruimte beschikbaar. Een klein gedeelte van de benedenverdieping werd ingenomen als ruimte 'voor de Brant Spuydt' (het oude 'brantspuydthuyske' werd afgebroken). Op de eerste verdieping, 'de 2de gront', bevonden zich de volgende vertrekken: een 'secretarie', een 'camer voor Schepen', een drietal 'gevangenhocken' en een 'Geijsel Camer'.

Het Budelse archief bevestigt dat het hier niet alleen bij een plan is gebleven. Wij vinden er nog de gemeenteraadsresolutiën van 26 maart 1772 i.v.m. 'het bouwen van een nieuw raadhuys'. Op de andere zijde van hetzelfde blad (Inv. nummer 16, oud archief, fol. 59) staat een volledig afschrift van het 'extract uit het register van notulen van die van den Rade Reekeninge van sijne Hoogheid den heere prince van Orange en Nassau, etc. etc. etc.' gedagtekend 31 maart 1772. In dit besluit wordt de gemeente Budel gemachtigd om een lening tot f 4.500 aan te gaan, op voorwaarde dat zij de laagst mogelijke rente bedingt. Het 'nieuwe raadhuys' was begroot op f 4.366.

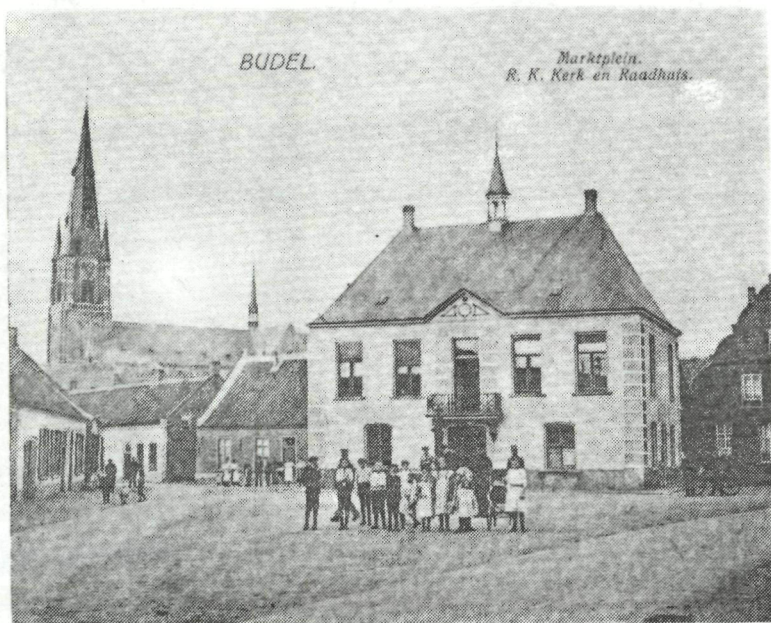
Op basis van het nog bestaande plan en de hierboven aangehaalde gegevens uit het Budelse archief zou men kunnen veronderstellen dat het Schepenhuis in 1772 is gebouwd. Ook de klok in de toren dateert uit deze periode, zoals blijkt uit het randschrift en de tekst die de maker erin verwerkte: 'Alexius Petit en Henricus zynen zoon hebben mij gegooten A 1773'.

Het uit 1771 daterende bouwplan voor een 'nieuw raadhuys'.

In de Aa-kroniek 4e jaargang nr. 1 toont H.K.F. Boks aan dat deze veronderstelling de enige juiste is. Er bestonden nl. ernstige twijfels over de juistheid van het door meester Winkelmolen genoemde jaartal 1616. (1).

Maar bij gebrek aan bronnen, waaruit de vraag expliciet zou kunnen beantwoord worden, bleef het bij het uiten van vermoedens. Noch in het administratief archief van de gemeente noch in het, zich in het Rijksarchief te 's-Hertogenbosch bevindende, rechterlijk-archief (2) werden stukken aangetroffen, die Winkelmolens bewering konden staven. Dood-eenvoudig omdat juist het door hem genoemde jaartal 1616 thuishoorde in een reeks, lopende van 1595-1619, waaruit nagenoeg geen enkel stuk aan ons is nagelaten.

Het Schepenhuis plm. 1920.

De inscriptie (3) in een van de trekbalen, die de kapconstructie van het Schepenhuis draagt en door Winkelmolen als bewijs voor zijn stelling is gebruikt, was voor mij echter niet aanvaardbaar. Overigens, eenieder die onze heemzolder kent, kan zelf die balk in ogenschouw nemen en zijn eigen conclusies trekken.

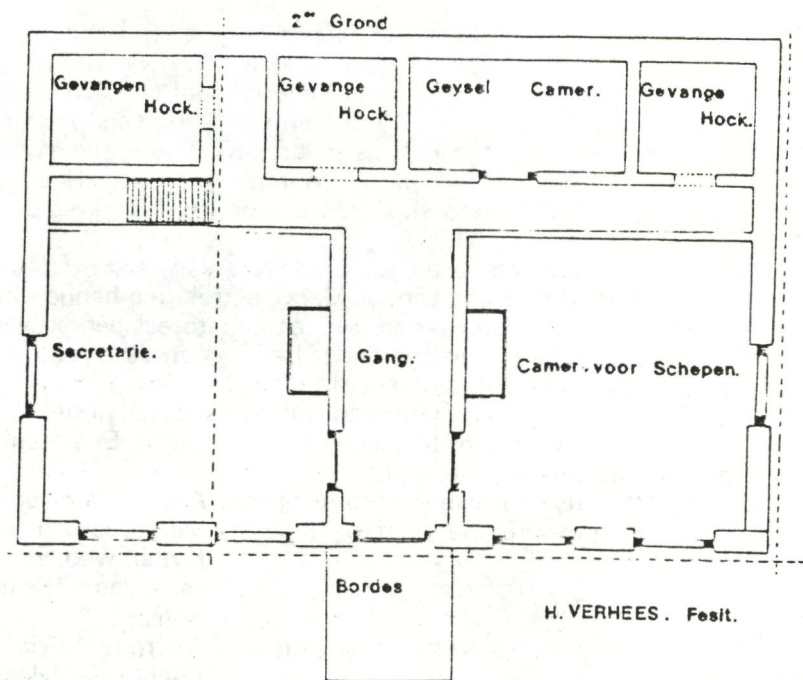
Mijn twijfels kwamen uit het volgende voort:

- a. De balk met de inscriptie is ondersteboven geplaatst;
- b. Op 26 maart 1772 vergaderen Budels schepenen en besluiten aan de prins van Oranje toestemming te vragen een lening aan te gaan om een nieuw raadhuis te bouwen;
- c. De bouwtekening, vervaardigd door Hendrik Verhees uit

Boxtel, spreekt ook van een nieuw botterhuys (boterwaag) en secretarie;

- d. De machtiging van de prins, gedateerd 31 maart 1772, houdt in dat ons dorpsbestuur de gevraagde lening mag sluiten tot een bedrag van f 4500,00.

Wanneer wij daarbij bedenken dat het gemiddelde dagloon voor vaklieden, zoals een meester timmerman, meester metselaar, schoolmeester enz. rond de f 0,75 lag, dan verdienen zij maximaal f 225,00 per jaar. Het bedrag van de lening bedroeg dus 20 bruto jaarinkomens. Stellen wij het huidige jaarinkomen op f 40.000,00 tot f 45.000,00, dan zou het bedrag der lening tussen de 8 en 9 ton komen te liggen en daarvoor kan echt wel een Schepenhuis als het onze worden gebouwd.

Getekend naar het origineel van Hendrik Verhees.

Wanneer wij die posten nu nog eens doorlezen in de borge-meestersrekening van het jaar 1773 (4), dan zien wij daarin het volgende voor de dag komen: 'Betaalt aan Hendrik Verhees, wonende tot Boxtel, eene somme van vier duizend ses

“Betaalt aan den selven eene somme van honderd vijf gulden, tien stuyvers en agt penningen, wegens eenig werck en leverantie van hout, buyten het bestecq op ordre van regenten gemaakt. Alsmede wegens 38 vat kalck ten diene van de gemeente geleverd. Volgens specificatie en quitantie f 105-10-8.”

Duidelijk blijkt hieruit dat ook toen reeds ver boven de begroting uit werd gegaan (deze bedroeg f 4366,00) en dat zelfs de toegestane lening niet toereikend was om de kosten te dekken. Zeker niet wanneer wij weten dat er nog meer geld op tafel moest komen.

Francois Dieudonné uit Maastricht leverde voor f 142-14-11 de stenen trap voor het bordes:

Jan Deelen verzorgde het vervoer van het nodige materiaal, bestaande uit 13900 pond stenen-dorpels, plavuizen en ijzerwerk. Voor het transport Maastricht-Budel kreeg hij f 147-13-12.

En nog eens f 86-0-10 voor de ijzeren leuning van het bordes. Aangezien het transport grensoverschrijdend was (Limburg behoorde niet tot de Verenigde Nederlanden) werd voor een paspoort t.b.v. de invoer, 12 gulden en 12 stuivers betaald. Uit hetzelfde jaar zijn ook de posten afkomstig, die gewag maken van een nieuwe pomp voor de gemeente. Het ligt voor de hand dat die pomp eveneens op het “Marktveld” is verrezen.

Wanneer wij alle bedragen, die op de bouw van het bestuurscentrum en verfraaiing van de Markt betrekking hebben bij elkaar optellen, dan komen wij tot een totaal bedrag van f 5361-7-8 (drie en vijftig honderd en een en zestig gulden, zeven stuiver en acht penningen).

Er is in deze dorpsrekening dan ook een speciaal hoofdstuk of capittel gewijd aan de herkomst van dat geld. Er waren 4 geldschietters in het totaal nl.:

f 2000,00 Luyx (6) waren afkomstig van Antonet Greven,
f 1000,00 Luyx (6) waren afkomstig van Maria Jansen de
Kyper, weduwe
van Jan Gielen
Bogers

f 4500,00 Luyx (6) waren afkomstig van Juffrouw Maria
Lucia de Haas,
weduwe van Wil-
lem Koekhofs en

f 1000,00 Luyx (6) waren afkomstig van Petrus Caris, Te-
samen

f 8500,00 Luyx ofwel omgerekend in Hollands geld

f 5312-10-0. zodat het verschil van bijna f 50,00 uit de algemene middelen diende te worden opgebracht.

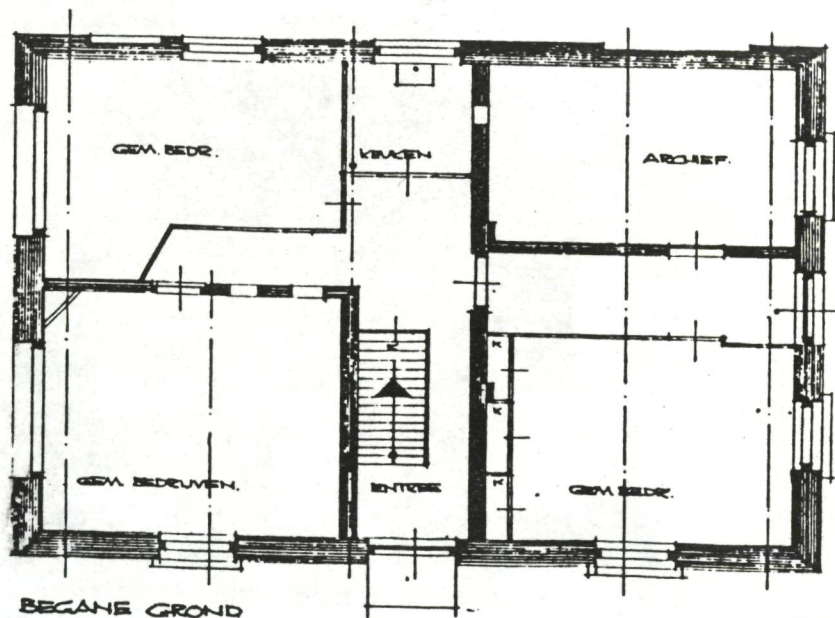
Maar daarvoor hadden Budels regenten ook een oplossing. In het bestek was niet voorzien in de bouw van een stenen trap. Landmetertekenaar en architect-aannemer Hendrik Verhees had een houten trap geleverd, die nu er een stenen was geplaatst, weer kon vervallen.

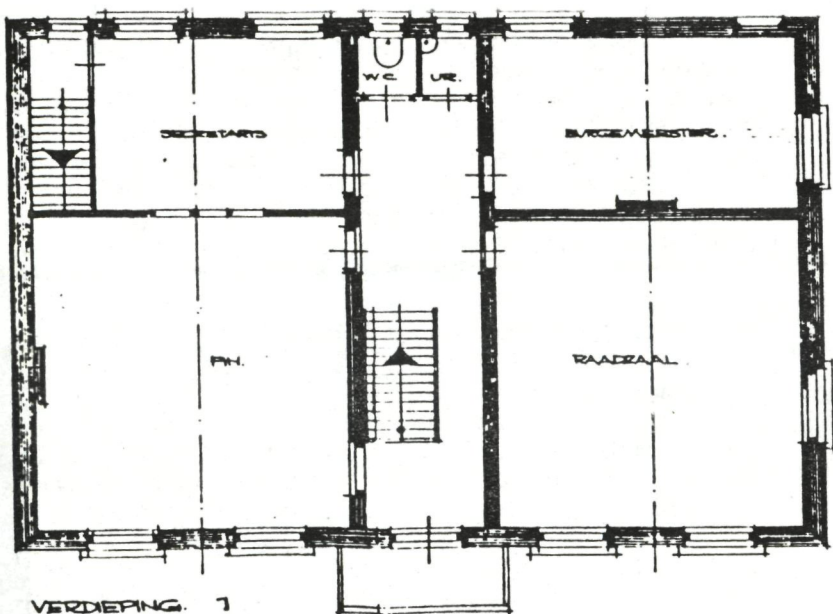
In het derde capittel van ontvangsten treffen wij dan ook de verkoop van die trap aan Hendrik Verhees aan, voor de somma van f 50,00. En daarmee was de zaak rond.

Wat er ook van zij, het is en blijft een feit dat het Schepenhuis, zoals wij het gebouw nu kennen, zijn oorsprong vindt in de plannen van 1771.

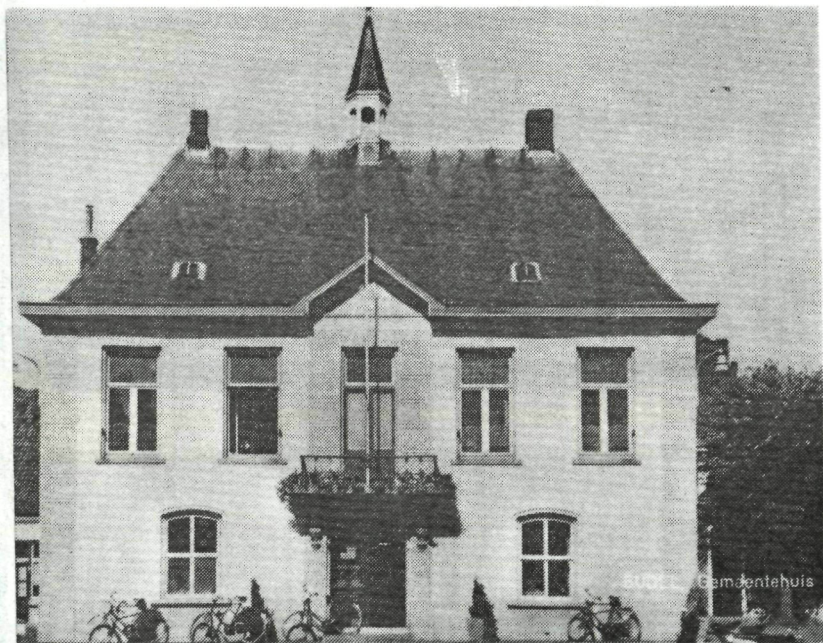
Uit de dorpsresolutiën kunnen we opmaken dat er in de loop der tijden verbeteringen en verfraaiingen werden aangebracht. In 1871 dringt een grote opknopbeurt zich op, want al van 1855 af was er sprake van een voortdurend verval en restauratiewerken die wegens al te grote kosten op zich lieten wachten.

Uit de diverse onderzoeken en studies blijkt dat de genoemde opknopbeurt van 1871 waarschijnlijk wel wat meer heeft ingehouden. De topgevels van Verhees verdwenen en werden vervangen door schilddaken, de gootconstructie kreeg de thans aanwezige neoklassieke vorm, de bordestrap verdween etc.

Plattegronden indeling Raadhuis in 1966 (in gebruik tot oktober 1966)

Het Schepenhuis rond 1930.

Nadat het nieuwe gemeentehuis aan het Capucijnerplein in oktober 1966 betrokken was door het, voorheen op diverse plaatsen geposteerde, gemeentepersoneel kwam het oude raadhuis leeg te staan.

Bij beschikking van de minister van CRM van 14 november 1966 was het oude raadhuis op de definitieve lijst van Rijksmonumenten geplaatst.

Op 29 december 1966 werd door de Gemeenteraad in principe besloten om tot restauratie over te gaan, mits de medewerking van de Rijksdienst werd verkregen.

Op 3 januari 1967 is de Minister dan ook verzocht om medewerking voor restauratie door de afgifte van een principiële bereidverklaring om te subsidiëren en de aanwijzing van architect H. Manning uit Budel goed te keuren.

Op 16 juni 1967 antwoordde de Minister. De architectenkeuze was akkoord, maar in overweging werd gegeven i.v.m. de beperkte geldmiddelen en de hoeveelheid van restauraties om de restauratie van het oude raadhuis over enkele jaren opnieuw aanhangig te maken.

In het rapport van architect Manning: RESTAURATIE OUD GEMEENTEHUIS BUDEL dd. 14-8-1967 luidt de bestemming van de diverse ruimten in het gebouw als volgt:

1. De begane grond wordt een open publieke ruimte al of niet afgescheiden door een open hek.
2. Op de eerste verdieping wordt een oudheidkamer ondergebracht met dienstruimte, vlg. nader overeen te komen programma. Wijzigingen van bestemming, mits het karakter van het gebouw niet wordt aangetast, blijft mogelijk.

Ten behoeve van deze restauratie werd door de gemeenteraad op 24 augustus 1967 een krediet van f 55.000 beschikbaar gesteld, hetgeen echter niet door G.S. werd goedgekeurd in verband met de financiële toestand waarin de gemeente verkeerde.

Op 25 januari 1968 besloot de gemeenteraad fase I van de restauratie uit te voeren en stelde hiervoor f 24.940 beschikbaar. Op 23 april 1970 werd een bedrag van f 35.608 t.b.v. fase II beschikbaar gesteld. De werkzaamheden van fase I en fase II werden uitgevoerd in de periode september 1969 tot voorjaar 1972.

Pogingen van het Gemeentebestuur en particulieren om een goede bestemming met de daarbij behorende gelden te vinden voor fase III (de afbouw) faalden. Bestemmingen zoals Grenslandmuseum, Dr. Mathijshuis, VVV, reisbureau, café-restaurant leden schipbreuk.

Wel werden in 1974 de heemkundekring een of meerdere ruimten toegewezen welke na de afbouw konden worden betrokken. Uiteindelijk werd in 1977 besloten de afbouw

aan te pakken en werd architect Manning wederom opdracht gegeven om plannen gereed te maken voor aanvragen van subsidie e.d. Deze plannen resulteerden in de ruimten zoals die nu aanwezig zijn (met dien verstande dat de vereniging Schepenhuis de geplande vergaderruimten op de eerste verdieping thans ook als expositieruimte gebruikt).

Wederom bleef de door de Raad gevraagde subsidie uit en het gebouw dreigde te verpauperen. Dit tot groot verdriet en ergernis van vele Bulanders. De Heemkundekring en de later opgerichte 'Vereniging Schepenhuis' bleven echter aandringen, op zoek naar ruimte voor hun activiteiten.

De Gemeenteraad van Budel werd niet met rust gelaten en mede door de genoemde initiatieven namen zij het enige juiste besluit wat mogelijk was, nl.: We zullen de restauratie zelf voorfinancieren.

Op 23 maart 1981 werd de restauratie aanbesteed en aan fa. Vlasco Bouw B.V. werd het werk gegund.

Op 30 januari 1982 is het Schepenhuis door burgemeester J.A.M. Boudrie heropend, waarmede het besluit van de Raad van de Gemeente Budel van 26 februari 1981 tot algehele restauratie ten uitvoer is gebracht.

Sinds die dag heeft onze Heemkundekring de 2e verdieping in gebruik als Heemkamer.

127 Het historisch geresatureerde Schepenhuis

Noten:

- 1 Budel en Cranendonk, voorheen en thans.
- 2 Mogelijk dat t.z.t. in nog niet aangeboorde bronnen nog gegevens m.b.t. dit jaar gevonden worden.
- 3 Eigenlijk draait het hele probleem rond het inschrift in een zware balk in de kapconstructie van het gebouw: 'Dit huus anno 1615 verbrant, is 1616 getimmert door meesters van verstant Herbert Croesen: Cornelis Herbe: Meus Peters.
- 4 Inv. nr. 94 van het oud archief van Budel.
- 5 Alle bedragen worden in de rekeningen verantwoord in guldens-stuivers-penningen (1 gul.-20 st.; 1 st. - 16 penn.).
- 6 Uit de borgemeestersrekeningen uit die tijd, blijkt dat in Budel veelvuldig in Luikse munteenheid werd gerekend. Aangezien dat meer naar het noorden dit niet gebruikelijk was, moesten om wille van de uniformiteit, de bedragen ook in Hollands geld worden vermeld.

Het nieuwe gemeentehuis op het Capucijnerplein.

* Voor dit hoofdstuk werd o.a. gebruik gemaakt van de door de heer H.K.S. Boks, archivaris bij het Streekarchivariaat Peelland, opgetekende geschiedenis van het Schepenhuis, gepubliceerd in 'De Grenskoerier', 28 januari 1982.